LIETUVOJE EUROPOS KARĖS METU

Pargrįžimas iš Amerikos Lietuvon. Pradžia karės Lietuvoje. Lietuvos vargai laike karės. Keturių mėnesių kelionė su karės pabėgėliais iš Lietuvos Rusijos gilumon. : : :

SU PAVEIKSLAIS

Parašė A. M. MARTUS
Išleido M. PALTANAVIČIA

Spauda "AMERIKOS LIETUVIO", 15 Millbury Street, Worcester, Mass.

PERSPAUSDINT
UŽDRAUSTA::::

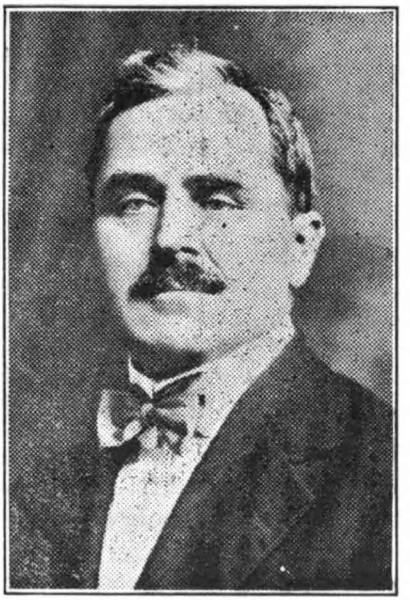

A. M. MARTUS.

ĮŽANGA.

Amerikoje begyvenant nuo 1893 metų iki 1914 metų ir turėjus per tą laiką įvairių užsiėmimų (biznių) man vis rupėjo apie Lietuvą, o labiausia kuomet užsiėmiau lietuvių kolonizavimu. Tuomet man aišku buvo, kad šiaip ar taip mes lietuviai Amerikoje pražusime. Nutariau todel važiuoti Lietuvon persi tikrinti, ar ten galima gerai gyventi iš žemės ir pramonės (biznių). Čia paduosiu nors trumpai tą, ką aš mačiau Lietuvoje.

MANO PARVAŽIAVIMAS LIETUVON.

Sausio 31 d. 1914 m. apleidau New Yorką ir pribuvau Vokietijon vas. 8 d. Važiuodamas Lietuvon apsistojau Mažajoj Lietuvoj ir ten išbuvau iki vasario 22 d. Per tą laiką surengiau daug susirinkimų Tilžėje, Klaipėdoje ir Šilokarčiamoje. Tuose susirinkimuose likosi nutarta sutverti bendrovė ir leisti dieraštis kulturiniais tikslais. Laikas pradėti laikraštis leisti paskirta rudenį, 1914 m., bet karei įvykus tas sumanymas likosi neįvykintas.

Po šito mano pasiviešėjimo Mažojoj Lietuvoj, išvažiavau savo tėviškėn, Ingavangio kaime, Didžiojoj Lietuvoj, Suvalkų guber nijoj. Parvažiavęs ketinau kur tik galėdamas ir kiek galėdamas tarpe Lietuvos lietuvių skleisti visas tas praktikos gyvenimo žinias, kurias buvau įgiįęs Amerikoje begyvendamas, ir nurodinėti Amerikos lietuviams tas progas, kurios galėtų Lietuvoje atsitikti Amerikos lietuvių Amerikoje įgytam sumanumui ir kapitalams, kad šitaipos sumanumą, prityrimą, išsigalėjimą ir pragumus suvedus į kruvą ir Lietuvos žmones ir Lietuvos tautą padarius ekonominiai ir intelektualiai stipria galybę. Gal : tai buvo svajonė, bet ji buvo gerų norų svajonė ir tikiu butų galėjusi išsipildyti, jei ne butų ištikusi karė ir tas mano svajones sustabdžiusi. Bet šitos mano svajonės bus geros ir po karei todel viską ką Lietuvoje mačiau ir patyriau prieš karę ir karei prasidėjus čia aprašysiu, pasitikėdamas, kad tas bus naudinga taip Lietu vos lietuviams kaip ir Amerikos lietuviams. Pradėsiu nuo to, kaip aš parvažiavau pas savo tėvus.

Ypatingai man isidėjo omenin pirmas pasimatymas su saviškiais. Parvažiavus į kiemą išbėgo brolio vaikai ir atkėlė vartus. Aš paliepiau vežikui įvažiuoti kieman ir išlipęs iš ratų liepiau jam pastatyti arklius po pastoge, o pats taikiausi eiti grįčion. Tuo tarpu išeina tėvas su motina ir klausia: Ponuli ar pas mus norite nakvoti?

Mano širdis susigraudino, akįs užbėgo ašaromis, nenuryjamas kąsnis atsistojo gale gerklės ir negaliu kalbėti, o čia dar sniegti, šalta ir pradeda temti. Budamas šitokiame sujudinusiame padėjime, nieko jiems nesakęs, skubinu grįčion. Brolio vaikučiai pribėgę prie tėvo prašo, kad mane priimtų nakvoti, nes, girdi, tam

ponui turbut labai šalta, kad jam net ašaros iš akių bėga. Aš, žinoma, ilgiaus jau neiškentėjau, pasisakiau kas esu ir priėjęs pasisveikinau tėvą. Tąsyk motina pažino ir sušuko: Ogi tai musų sunelis!...

Ir prasidėjo džiaugsmo ašaros. Kaimynai subėgo žiurėti, kas atsitiko. Po ašarų, pasisesveikinimų su visais, prasidėjo vaišinimas ir klausinėjimas apie Ameriką. Pačiu pirmutiniu klausimu buvo: ar eina ten žmonės į bažnyčią?

Visus klausimus ir žingeidavimus kaip mokėdamas užganėdinęs ir paviršutiniškai apsiklausęs apie jų gyvenimą, pradėjau buti kaip ir namiškis.

Žinodamas, kad reikia valdžioms tuojaus pranešti apie savo sugrįžimą, ant rytojaus nuvažiavau vaito raštinėn pasirodyti. Čia raštininkas pasakė man, kad jis duos žinoti, kuomet paviečio viršininkas prisakis man pributi užrašymui. Susiraminęs tuomi važiuoju namon ir laukiu atsakymo. Šitaip išlaukiau savaitę, bet pranešimo nėra. Važiuoju raštinėn vėl. Raštininkas teisinasi, kad jis pervėlai gavo žinią ir negalėjo man laiku pranešti. Ką gali daryti?

Sugrįžau namon ir laukiu dar dvi savaiti, bet nesulaukęs jokios žinios važiuoju Marijampolėn į paviečio raštinę sužinoti, kaip aš stoviu. Ten raštininkas pasako man, kad aš jau dviem savaitėm pavėlavau pributi. Tas reiške, kad aš buvau kaltas ir manęs laukė bausmė, o jei aš nuo jos norėjau išsisukti, tai turėjau kur-nors patėpti. Tą man išaiškino mano pažįstamas paviečio daktaras ir patarė man raštininkui penkinę pakišti, jei aš noriu buti liuosas nuo visokių priekabių.

Aš jo patarimo paklausiau, pasiunčiau per dešimtininką penk rublinę kur reikia ir visos nuodemės prapuolė; viskas buvo gerai. Man jau nereikėjo daugiaus rodytis ir aš galėjau tėviškėje ramiai gyventi.

ATSILANKYMAS KLEBONIJOJE.

Nuvažiuoju į kleboniją su savo gana svarbiais reikalais (vietos neminėsiu, kad neivardinus asmenų). Įeinu ir tariu: "Labas rytas, kunigėli". Pasižiurėjo ir klausia iš kur aš esu. Aš pasisakiau. "Meluoji", sako, —"ten tokio nėra". Aš pasisakau kad služiju už berną pas toki tai ukininką, o paeinu iš girininkų.

Kunigėlis pervedė akimis per visą ir sako: "Už tai tu tokis gyvu lys" ir kad pradės mane barti. Mat aš buvau su sermėga apsivilkęs, todėl kunigėlis taip isidrąsino. "Už ką gi kunigėlis taip mane barate?" klausiau aš. "Ne barti, bet lazdų tokiam jaučiui reikėtų duoti," užriko jis ant manęs. Aš vis nusiduodu nesuprantąs. "Įėjus į kleboniją", aiškina man jis, "reikia pirmiausiai pagarbinti Dievas, paskui pabučiuoti į ranką, o tada pa sakyti savo reikalą, o tu kaip pasielgiai?" Mėginau teisintis, bet dar labiau pyksta.

DU MĖNESIU VĖLIAU.

Teko važiuoti iš Kauno per tą miestelį ir paėmiau 10 egzem pliorių "Draugijos" nuvežti į tą pačią kleboniją. Atvažiavęs nueinu ir sutinku tą patį kunigą. Bet šį kartą buvau miestiškai apsirengęs. "Labas vakaras, kunigėli," sveikinu aš. — "Labas vakaras, ponuli, ką gi gero mums pasakysite?" Mandagiai atsiliepia kunigėlis. "'O kaip tamstos pravardė Martusevičius?" tęsia jis toliau, "tai ponas amerikietis! Labai malonu sutikti... Prabaštėli prabaštėli, va ponas Martusevičius. Onyte, užkaiskie samavorą!..." Taip prasidėjo vaišinimai ir koma loniausias pasikalbėjmas apie įvairiausius dalykus.

Tam panašių atsitikimų buvo ir pas kitus ponelius. Todėl persitikrinau kad dauguma Lietuvos inteligencijos laiko žmogų su sermėga labai žemai. Bet tik su sermėga ir po šiandieniniu stogu rasi dorą ir teisingą žmogų.

KAIP AŠ PRADĖJAU DARBUOTIS.

Apie už trijų savaičių po mano parvažiavimui, pas susirgusį kaimyną parvežė Šilavoto kleboną kun. Radušį. Tėvai ir kiti užsispyrė, kad aš jį nuvežčiau atgal. Noroms-nenoroms sutikau ir tokiu budu susipažinau su kun. Radušiu arčiau. Jis buvo apysenis, geros širdies ir šnekus žmogus. Įsišnekėjus su juo

apie parapijos reikalus, jis ėmė guostis, kad Šilavoto parapijos jaunimas, ypač vyrai, yra baisiai patvirkęs; niekas jam daugiau ne rupi kaip tik girtuokliavimas ir muštynės. Aš jam pertariau kad tas gal but delto, jog nėra kuo užsiimti; jog jaunimas reikalauja kokio veiklumo; neturėdamas kuo geru užsiimti, pradeda

Pabėgėlių apsigyvenimas laukuose toli nuo Tėvynės.

Copyr. Underwood & Underwood.

blogus darbus daryti ir išklysta. Todel norint jaunimą pataisyti, reikia jam duoti kas veikti, o tas lengva, sakysime, suorgani zuoti iš vaikinų ir merginų chorą ir lavinti juos giedoti, arba suspiesti į ratelius ir mokintı rankų darbų, vaidinimo, ir t. t.

Seniui šitas sumanymas patiko, tik jam rodėsi, kad tai neįvykinamas dalykas; jo nuomone, su tais gyvuliais negali nieko gero padaryti; girdi, tai tikri laukiniai žvėrįs.

Man užėjo noras pamatyti, ar ištikro taip yra, kaip jis sako, ir aš jam pasižadėjau jaunimą suorganizuotu palaikyti, tik jis turi apsiimti jį mokinti.

Kun. Radušis apsiėmė chorą mokinti pats ir sakė, kad jam padėsią dar vargoninkas ir jo vikaras, kuriuo buvo dainiaus Vaičaičio brolis kun. Vaičaitis.

Mums taip sutarus, aš paprašiau kaimyno sunaus ir dukters po mišparų ateiti į špitolę, — taip vadina parapijos namą, kur vargoninkas su žvagdegiu gyvena — visus jaunus vyrus ir merginas su gerais balsais, o aš jiems papasakosiąs daug akyvų dalykų apie Ameriką.

Po mišparų suėjo jaunimo tiek, kad nesutilpo visi. Aš jiems papasakojau apie Amerikos lietuvių chorus, teatrinius ratelius, kaip jie gerai išsilavinę ir kokius gražius vakarus jie parengia. Mano pasakojimas juos labai užinteresavo ir jie sutiko rašytis choran. Prisirašė 97 nariai ir pradėjome lavintis. Kadangi tai buvo gavėnia, tai pradėjome nuo bažnytinių giesmių. Visi balsai buvo geri ir mums keturiais balsais užtraukus "Marija Gražiausia Panelė", buvo kas klausytis. Visiems labai patiko mokintis giedoti. Visi peštukai užmiršo apie savo kerštus ir sustoję greta su savo priešais giedojo. Muštynės apsistojo ir jau nebaisu buvo, kad kur išėjus peštukai nesumuštų.

DAVATKŲ KERŠTAI.

Taip viskas ėjo gerai kokias septynias, ar aštuonias savaites. Prasilavinome giedoti ir jau sekėsi neprasčiausiai. Mums vargonus užtraukus, senosios giesmininkės, davatkos klaupkose nei pasirodyti negalėjo. Niekur nebuvo kitokios kalbos, kaip tik apie chorą irapie mane. Davatkoms, kurių šilavoto parapijoje skaityta apie 300, tas labai nepatiko ir jos nutarė kenkti chorui ir man. Pirmiausiai jos nuėjo pas kleboną ir bandė ma-

ne jam įskusti, sakydamos, kad aš šliuptarnis, socialistas ir jauni mą vedu iš kelio. Bet klebonas joms atsakė, kad chorą veda jis pats ir kad jis nieko blogo ant manęs nemato. Tąsyk jos pradė jo sakyti jam kad aš turįs velnio galybę ir jį patį apkerėjęs.

Kunigas, žinoma, nepatikėjo jų šitų pasakojimų ir jos nieko nepešę pas kunigą, sumanė mane įskusti Prienų policijai. Nuėję jos papasakojo jai, kad aš kalbinęs visus į Ameriką važiuoti, kad mokinąs visus valdžios neklausyti, ir t.t. Šitas įskundimas kitokiame atsitikime butų turėjęs del manęs blogas pasekmes, bet man buvant geruoju su žemsargiais policijos viršininkais, jie šituos davatkų skundus nuleido pro ausis ir nieko nedarė iš jo. Antru sykiu joms nuėjus policijos pasiklausti, kadėl ji manęs neareš tuoja, toji jas pro duris išvarė laukan.

Nieko nepešusios nei pas kunigą, nei pas policiją davatkos griebėsi naujo budo: nuprašė peštukų, kad jie prisitaikę mane gerai pakedentų, arba taip pridobtų, kad nesinorėtų daugiaus kas veikti.

Po šito aš dažnai matydavau burį vyrų paskui mane sekant, bet ko jie sekė, nieko nežinojau. Tiktai paskui sužinojau jų sekiojimo tikslą ir tą priežastį, kuri sulaikė juos nuo užpuolimo ant manęs. Bet aš visur eidamas, vietoje lazdelės, nešdavausi šikšna aptrauktą skėtį. Kažkas pramanė apie šitą mano skėtį, kad tai yra šautuvas, užtaisomas dvidešimts penkiais šuviais. Tie peštukai, kurie apsiėmė davatkoms patarnauti, žinojo tą ir tolydžio matydami tą skėtį mano rankoje, bijojo prie manęs arti prieiti. Tokiu budu aš ir išlikau sveikas.

Vėliaus, išvažiavęs į Kauną ir Vilnių, užtrukau ten kelias savaites. Per tą laiką choras likęs be vedėjo pradėjo irti. Davatkos pradėjo vaikščioti po chorininkų namus ir įkalbinėti tėvams, kad jie savo sunų ir dukterų neleistų daugiau prie choro. Delei šitų jų liežiuvių gimė vaidai, peštynės ir sekminių dieną tapo užmuštas Antanas Čiudinis. Užmušėjo pravardės neatmenu. Jis pabėgo į Ameriką.

Peštukais dažniausiai budavo piemenįs, pusvyriai, vyrai, ir kartais apsivedusieji.

GAVIMAS LEIDIMO PASKAITOS.

Žinodamas, kaip dažnai Lietuvos žmonės važiuoja Amerikon, prisiklausę visokių nebutų Amerikos gerumų ateiviams, ilgą lai-

ką galvojau, kaip jiems tą klaidą parodžius ir juos perspėjus.

Šituo tikslu nuvažiavau pasiteirauti, ar negalima gauti leidimo nemokamas paskaitas laikyti šventoruose, ir visur kur galima žmonės surinkti. Kalbėjausi su daugeliu, bet visur radau kurčią atbalsį. Klausyt išklauso, bet patarimo jokio neduoda.

Nieko nepešęs Kaune, nuvažiavau Vilniun ir užėjau pas A. Bulotą. Išdėjau jam visą dalyką ir klausiu patarimo. Jis man sako, kad kaip seniai Lietuva po Rusu yra, dar niekas Lietuvoje nėra kalbėjęs po atviru dangum ir sunku tikėtis gauti tuo tikslu leidimą. Aš jam nurodžiau pamatą tokiai vilčiai, bet jis man griežtai atsakė, kad tai yra tuščia viltis ir jis duosiąs sau galvą nukirsti, jei aš tą leidimą gausiu. . .

Šitokie patarimai, ar geriaus sakant, gązdinimai nemaža man vilties atėmė, bet aš žinojau, kad tie, kurie man šituos patarimus davė, su tikruoju gyvenimu mažai yra susipažinę ir todel jų patarimai yra klaidingi. Šitaip apsiskaitęs, sugrįžau į Kauną, sustačiau prašymą ir nuėjęs pas M. Yčą, klausiu jo, kaip jam atrodo šitas mano žingsnis. Yčas perskaitęs pataria man mėginti. Tai gi aš paprašiau d-ro R. Šliupo ir su juo nuėjau pas gubernatorių. Gubernatorius išklausė ir prašomą leidimą davė; sulyg šito leidimo aš galėjau laikyti paskaitas sventoriuose ir visur kur tik reikalas butų. Paskaitų uždavinis toks:

I. Supažindinti lietuvius su tikruoju gyvenimu Amerikoje.

2. Bažnytkiemiuose, miesteliuose ir miestuose lietuvių tarpe organizuoti įvairias pramonės šakas.

3. Tverti kiekvienoje parapijoje ukininkų ratelius tuoju tikslu, kad kiekvienas ratelis išleistų du gabiausius žmones praktiškosios ukininkystes pasimokinti dvejus metus, vieną Danijon, kitą Šveicarijon. . . .

4. Miestuose ir kaimuose tverti jaunimo ratelius mokintis gyvulius ir paukščius auginti, žemę dirbti, žaismes žaisti, dainas dainuoti, žodžiu, mokintis visa to, kas naudinga, gera ir gražu, kad tuomi atitraukus jaunimą nuo girtuoklystės ir įskiepijus į jį gerus papročius; nariams mokesties po 10 kap. į mėnesį. Tinka moj vietoj pas ukininką, ar mieste užlaikyti knygyną.

5. Kaimuose sudaryti merginų ratelius; ratelis turi buti nemažesnis kaip iš 16 merginų. Šitie rateliai skiriami mokinimuisi siuti, megzti, nerti ir austi. Įžengiamosios mokesties narėms po 10 kap., 2 kap. už vakarą; mokintis keturis vakarus savai

tėje po dvi valandas kas vakaras. Ratelius tverti kaimuose ir miestuose.

Keliose vietose visų šitų organizacijų pradžios jau pasirodė ir darbas gerai; galima buvo tikėtis, kad už trijų-keturių metų jos butų galėję sustiprėti ir tapti svarbiomis Lietuvos įstagomis.

Pradėjau savo paskaitas liepos mėnesio 19 d., 1914 m., Radviliškyj, Kauno gubernijoj, per atlaidus. Kunigas bažnyčioje buvo pranešęs, kad po mišparų šventoriuje bus kalba apie Ameriką. Po pamaldų visi, kiek buvo bažnyčioje, sustojo ant šventoriaus. Kalbėjau apie dvi valandas ir išpasakojau tikrąjį Amerikos gyvenimą. Žmonės žingeidavo mano pasakojimu ir davinėjo visokius užklausimus. Iš to aš mačiau, kad mano šitas darbas yra naudingas.

Kitą paskaitą turėjau Akmenėje. Jau tąsyk buvo žinia, kad karė prasidės. Manydamas, kad karei iškilus, aš vistiek turėsiu tą darbą mesti, ant tos paskaitos ir apsistojau.

PONIOS RUKO.

Nuvykęs pirmu kartu į Vilnių einu pas visiems gerai žinomą gerbiamą Lietuvos veikėją. Radau tik moterį namieje. Tuojaus man paduoda dėžę tabako ir kitą gilzų. Aš padėkavojau ir atsisakau. Taip ji sako, ar-gi tamsta nenorite patys pasidaryti poperosą? Aš atsisakiau nuo rukimo, o ponia kad traukia tai traukia vieną po kitam. Mano net akys pradėjo kaisti.

Mislijau sau gal aš netuose namuose ir klausiu, ar ji yra to asmens žmona. Ji atsako, kad taip. Tada man atėjo į galvą kad Lietuvoje ponios ir dar daugumas panelių ruko. Tuomet persitikrinau kad aš esmi tuose namuose, kur ėjau.

Kaip visiems žinoma Suvienytose Valstijose uždrausta moterei rukančiai išeiti į gatvę, už ką yra nemaža bausmė. Amerikos visuomenėje ėsama supratimo, kad tik prostitutės ruko. Aš čia plačiau neišvedinėsiu, bet visi žino kad tabakas kenkia del žmogaus proto. Todėl labai mažai yra sveikų iš tų kurie ruko.. Daugiausiai labai nervuotos, žodžiu sakant nesveikos. Kaip galima tokiu budu tikėtis sveikos šeimynos nuo nesveikos motinos? Reikia todėl pagirti Suvienytas Valstijas, kad neduoda sekti senos lenkų, ar rusų kulturos. O musų panelėms, poniutėms vis dar rupi susenusios Europos kulturos liekanos. Rukimas, rankų laižymas —vis tai tos kulturos palaikiai.

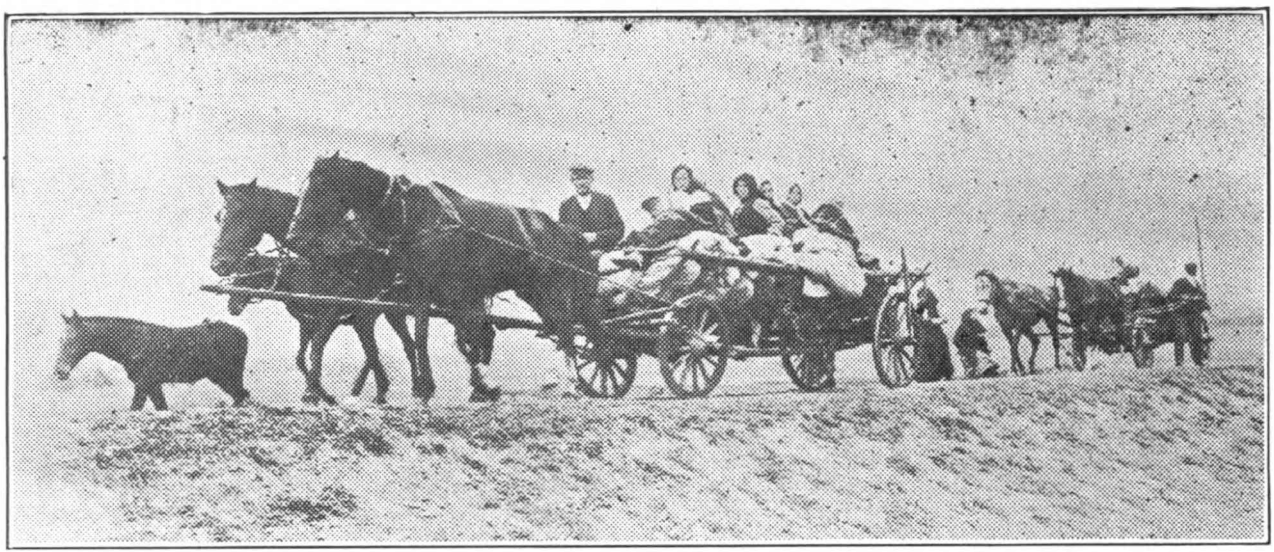

Suvalkiečių bėgimas nuo karės lauko. Copyr. Underwood & Underwood.

Lietuvoje diduomenė nesirupina, kaip Amerikoje, atsižymėti kokiais išradimais, pramone ar taip naudingais žmonijai dalykais, bet mėgina vieni su ilgomis barzdomis, kiti su ilgais plaukais treti su drapanomis ir tt. Sueina į sodą pasivaikščioti, tai pamatysi viena su baltomis kelnėmis, kita su raudonomis, trečia su paltu vasara — išrodo, kad aktoriai sueina pasivaikščioti.

Ar-gi ne laikas musų inteligencijai imti anglų -amerikiečių pavizdį ir pamesti atgyvenusius Europos papročius?

RUSŲ VALDININKAI LIETUVOJE.

Belaukiant man traukinio Mauručių stotyje atvežė moteris patalines siųsti. Stoties viršininkas pasvėrė ir pasišaukia į savo kambarį tą moterį. Už valandėlės išeina moteris verkdama ir skundžiasi savo vežikui kad nuo jos už pervežimą tų patalinių viršininkas reikalauja aštuoniuoliką rublių, sakydama kad tas siuntinys tik tiek vertas. Už kokios 10 minutų išeina stoties viršininkas ir klausia pas mane ko aš čia sėdžiu. Aš sakau jam, kad laukiu traukinio į Kauną. Jis sako, kad traukinys už dviejų valandų tik busiąs, todėl aš neturiu tiesos čia sėdėti. Aš atsakiau, kad stotis yra tik delto kad laukti traukinio. Pradėjo rėkauti, bet matydamas, kad aš neišsigąstu, nusiramino ir davė man ramumą. Pasišaukė moterį ir pradėjo derybas.

Besiderėdamas nusileido iki 15 rublių, toliau iki 12 rublių ir pagalios nusileido net iki 8 rublių. Moteris kreipėsi į savo vežiką ir sako, kad reikės kiba mokėti, nes viršininkas ir taip daug nusileido, ir krapšto iš ančio savo mezgelį. Viršininkas buvo kitam kambaryje.. Aš patariau jai, kad ji gautų raštelį už tą siuntinį, kiek jis sveria, kur siunti ir kiek užmoki. "Ar tai, ponulis lietuviškai moki?" nusistebėjo moteris. Drąsiai eina ji pas viršininką ir siulo jam pinigus, kad tik jis išduotų kor raštelį Tas užsikarščiavęs pribėga prie manęs ir liepia man išeiti. Aš pradėjauišjojuoktis. Tas dar labiau jį įpykino. Varo jis ir moterį laukan, Tą ima savo siuntinį jisai neduoda sakyda mas, kad ką įneša į stotį to negalima duoti išnešti. Moteris vėl pradėjo verkti, kad negali gauti savo siuntinio. Galų gale susitaiko už 3 rublius ir išduoda už vieną rublį 70 kapeikų raštelį. Moteris labai džiaugėsi, kad pasisekė tiek nuderėti.

Iš to aišku, kad viršininkai gelžkelio stočių ypatingai ma-

žesniųjų su kaimiečiais daro kas tik jiems patinka. Iš tos priežasties ant gelžkelio, visoje Rusijoje didelė betvarkė, kaip su bagažiu, taip ir su pasažieriais. Paduosi bagažą tai rašo į trejas knygas, kaip paduodant, taip ir atimant. Tas paima labai daug laiko. Bilėtus pradeda parduoti 20 minutų prieš išėjimą traukinio. Žmonių buna didžiausia linija, laukia valandą ir daugiau, kad tik galėtų gauti prma bilėtą ,nusipirkti. Lipant į vagonus kiti irgi baisiausia kimšatis ir betvarkė, vieni eina laukan iš vagonų, kiti grudasi į vagonus. Poneliai iškišę galvas pro langus šaukiasi nešikus kad išnetų 10 ar 20 svarų našulį. Tie ir veržiasi į vagonus, taip ir laužo vieni kitiems šonkaulius. Ir visa tai atsitinka tik iš priežasties konduktorių žioplumo. Jeigu tie patartų žmonėms visiems išeiti per vieną galą vagono paskui vienas kitą, o sueiti per kitą galą, nereikėtų nei keiktis, nei muštis nei grustis, kai tankiai tas dabar atsitinka.

KRASOJE.

Kaimynas paprašo, kad aš budamas Prienuose nunesčiau jo siuntinį ant pačtos pasiusti į Pėnzą jo sužeistam karėje sunui. Ateinu į krasą 5 ar 10 minutų iki 12 valandai. Krasos valdininkas rengiasi uždaryti krasą. Aš prašau, kad paimtų siuntinį ir pasiustų. Taip jis su žiauriomis akimis dirstelėjo ir sako kad ateičiau penktą valandą tada atsidarys krasa. Aš mandagiai pradėjau prašyti aiškindamas kad ėsama didelių purvynų o apie penkta valanda jau tamsu ir man reikėsią apie septynis verstus parvažiuoti namon. Bet valdininkas nepaklausė — užsiriko ir išėjo. Laukiu penktos valandos. Kaip tik atidaro krasą prieinu prie langelio ir duodu siuntinį. Pavartė, pasukino ir sako tokio miesto visoj Rusijoj nėsama ir nuėjo pas savo stalą. Aš išsiėmęs kišeninį žemlapį pažiurėjau, kad miestas Penza yra, prieg tam siutinys buvo kareiviui, taip aš pasitaisau savo sermėgą, kad geriaus išrodyti, ir vėl šaukiu. Taip jisai surinka — "'Aš tau sakau, kad nėra tokios vietos, eik sau, ko čia lendi į akis!'" — "Paimk siuntinį ir išduok raštelį." — atkertu aš jam. Pribėga jisai prie manęs ir šaukia, "Prakeiktas mužike, išeikie per duris!" Aš išsitraukiau žemlapį ir radau jam tą vietą. Jis nežiuri tik rėkia į butą paties krasos viršininko. Pakilo riksmas Prieina telegrafistas paima siuntinį ir sako: "Tu gausi kada

nors išvolioti savo sermėga po purvyną, nes ji perdaug drąsi. Toki valdininkai ne krasai, tik karčemoje tiktų.

KAREI PRASIDĖJUS.

Rugpiučio 3 d., 1914 m. prasidėjo karė. Vokiečiai pradėjo gulti ant rusų kareivijų apielinkėse Naumiesčio. Virbalio ir kitų pasieninių Suvalkijos vietų. Pavojus buvo aiškus visai Lietuvai. Visi laukė, kad vokiečiai gali įsiveržti toliaus ir naikindami kaimus bei miestus užimti visą Lietuvos kraštą. Taigi Lietuvos likimas buvo padėtas ant sverklo. Kiek jos liks neišnaikintos ir kam ji teks, niekas negalėjo žinoti.

Aš tuomet gyvenau vienas sau Dobikine, Kauno gubernijoje, pas grovą Zubovą. Mane ėmė neramumas; rupėjo man, kas iš tos karės išeis, ir kas lietuvių yra daroma prisirengimui prie tų naujų ir nežinomų sąlygų, kurios lietuvius laukia.

Šitaipos spaudžiamas neramumo, nuvykau pas p. Čiurlionienę, kurie gyveno už 15 verstų Viekšniuose. Pasirodė, kad ji taipgi įdomauja tais pačiais dalykais ką ir aš, bet ji taipgi nieko nežino, ar tame dalyke yra kas daroma, ar nieko. Mudviem pasišnekėjus, ji patarė man nuvykti Vilniun pas inteligentus ir ten su jais apie tuos dalykus pasikalbėti. Jei pasirodytų, kad niekas nėra daroma, tai raginti juos pradėti organizuoti ir rengtis prie to darbo, kuris laukia mus karej įsivyravus ir jai pasibaigus.

Nuvažiavęs į Vilnių einu pas pirmeivius, bet randu jų tik mažesniuosius, taip sakant; visi "tuzai" išvažinėję dyklaikio į kaimus. Kalbu jiems apie man rupimą dalyką ir išdedu jiems savo mintis. Jie klausosi, sutinka su jomis, bet sako, kad jie, budami mažiukais, negali nieko daryti; tas viskas, girdi, priklauso nuo to, ką anie pasakis.

Palikęs juos, einu pas katalikus ir šneku jiems, kad šitoj mums svarbioj valandoj mes turime užmiršti savo skirtumus ir visi kaip vienas šokti rupintis tėvynės reikalais. Bet su katalikais ta pati kliutis. Įtekmingesnieji iš miesto išvažinėję, o mažesnieji, kad ir sutinka su mano nuomonėmis ir pasirengę mane paremti, bet sako, kad jie be anų nieko negali daryti. Matau, kad nieko kito nėra, kaip tik su žymesniais abiejų srovių atstovais reikia kalbėtis ir jiems tuos dalykus išdėti. Važiuoju į kaimus nuo vieno pas kitą. Važiavimas kėblus. Traukinio ne-

gaunu. Važiuoju arkliais, dviračiu ir ant galo pėsčias einu. Galų-gale, vargiais negaliais susirandu juos visus ir kalbu jiems. Jie išklauso manęs, pakraipo galvas ir kiekvienas stato savo ultimatumą: Jei Baltrus bus, aš nei artyn.

Padėjimas aršesnis už gubernatoriaus. Man svarbu buvo, kad visi prie šito darbo prisidėtų, o ne kuris vienas Baltrus, ar Jurgis. Taigi kalbu jiems ir aiškinu, kad čia šitoj svarbioj valandoj mes turime užmiršti savo aš ir dirbti visi viusomenės labui, bet įtikinti jų negaliu. Svarbesnieji žmonės visi skersi, o be jų sunku laukti gero pasisekimo. Bet kaip juos patraukus prie šito darbo? Galvoju šiaip, galvoju taip, bet vis niekas neišei na. Ant galo nusprendžiau važiuoti pas Dumos atstovą Keinį, kad jam tą visą dalyką išpasakojus irgavus jį pagelbon.

Pas Keinį bevažiuodamas sustoju Viekšniuose pas kun. Jarulaitį. Kun. Jarulaitis pasikviečia kun. Tumą ir pradedame kal bėti apie tą dalyką, bet musų nuomonės plačiai skiriasi. Pav., aš sakau, kad lietuviams reikia veikti iš vieno su latviais, o kun. Tumas tvirtina, kad lietuviai su latviais nieko bendra neturi ir lietuviams veikti su jais išvieno nėra jokio reikalo. Taip mes ir nesusitaikėme. Palikęs juos, nuvažiavau pas Keinį. Keinis išklausęs manęs, pritarė mano sumanymui ir prižadėjo jį paremti. Sutarėme nuvažiuoti į Vilnių ir ten vienam veikti tarpe klerikalų, kitam tarpe pirmeivių. Jis buvo apsiėmęs traukti prie šito darbo pirmeivius, aš klerikalus. Pradėjome agituoti ir mums pavyko sudaryti veikiamąjį komitetą iš žmonių abiejų srovių, pirmeivių ir klerikalų, bet dar mums truko įtekmingesniųjų žmonių, o jie reikėjo mums sugauti.

Keinis apsistojo pas A. Bulotą ir tikėjosi jį perkalbėti, o perkalbėjus jį, jis manė, seksis patraukti ir kiti. Bet jam ne pavyko. Atėjęs pas mane jis sako: Matau musų tikslas pa siekti mums nepavyks; jie mokytesni, jie daugiaus išmano, ką mes galime juos mokyti? Jie neklausys mųs; aš neturiu vilties ir todėl nuo savo darbo atsisakau.

Po šito dingo mano paskutinė viltis ką-nors su inteligentais padaryti. Jie, nors ir barzdoti, atrodė man tikrais kudikiais. Bet išsižadėti savo darbo nesinorėjo. Aš vis tikėjau, kad jei man pavyktų suorganizuoti geras burys, tai jie matydami jo galybę negalės prie jos neprisidėti. Taigi sumaniau pradėti savo darbą

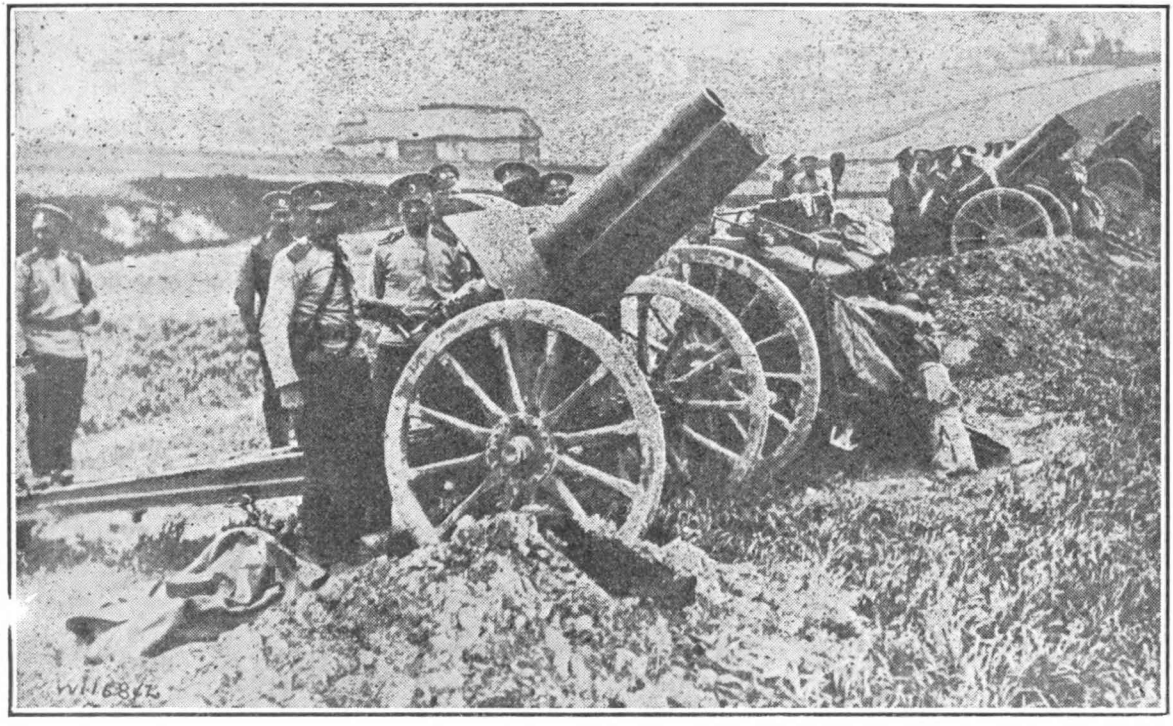

Copyr. Underwood & Underwood.

Pirmi kanuolių šuviai buvo baisųs Lietuvos gyventojams. Jų balsas buvo girdėtis net už 50 verstų

Suvalkų gub. ir čia norėjau imtis savo organizacijinio darbo. Bet parvažiavęs, žiuriu laikraščiuose rašo, kad A. Bulota važinėja po Suvalkiją apžiurinėdamas karės išnaikintas vietas. Man toptelė jo, kad jie gal susitaikė ant galo ir organizacijos darbas jau yra pradėtas. Degdamas noriu sužinoti, kaip dalykai stovi, važiuoju atgal Vilniun. Atvažiavęs čia patiriu, kad Bulota apdirbo organizacijos įstatus ir po jais yra pasirašęs P. Leonas, M. Yčas ir kun. Olšauskas ir kad tie įstatai yra jau paduoti gubernatoriui užtvirtinti. Iš to aš nusprendžiau, kad organizacijinis darbas eina gerai. Bet man neėmė taip ilgai pamatyti, kad taip nėra kaip mano manyta.

Abi srovės, tiek pirmeiviai, tiek klerikalai, seilę rijo, kad organizacijos vadeles paėmus į savo rankas. Tasai komitetas, kuris buvo išrinktas, atstovavo abi srovi lygiai, nei vienai nedavė didesnės teisės ir todel jis nei vieniems nei kitiems nepatiko. Abieji varėsi ant to, kad esantį komitetą išrišus ir jo vieton naują išrinkus.

Aš mačiau, kad iš to bus blogos pasekmės; mano nuomone bendras darbas galėjo sektis tik esantį komitetą palikus ir prie jo daugiaus žmonių darinkus. Šitą mano nuomonę sumaniau pa piršti kitiems. Sustačiau surašą iš žmonių, kurie mano nuomone tiko darinkti, butent d-ro Basanavičiaus, J. Vileišio, A. Bulotos A. Janulaičio, F. Bortkevičienės, Malinovskio kun. Dambrausko ir išvažiavau per Suvalkijos miestelius; šituose miesteliuose atvažiavęs kiekviename sušaukiau vietos inteligentų susirinkimą ir jiems savo nuomones išpasakojęs perskaičiau surašą tų žmonių, kurie mano nuomone tiko darinkti prie esančio komiteto. Taip aš apvažiavau aštuonis miestelius ir visur gavau pritarimą. Po šito nuvažiuoju Vilniun, kur randu sušauktą susirinkimą esančio komiteto išrišimui. Aš paimu balsą ir sakau, kad Suvalkijos inteligentai yra mane įgalioję statyti augščiau minėtus žmones dapildymui esančio komiteto ir reikalauja, kad butų veikiama visų išvieno.

P. Leonas klausia, ar aš turiu įgalojimą raštu. Įgaliojimo raštu aš neturėjau, bet visi žinojo, kad del suprantamų priežaščių aš jo ir negalėjau turėti.

M. Slezevičius įneša, kad esantis komitetas butų išrištas. Kun. Dambrauskas jam pritaria ir sako, kad komitetan reikia

paskirti Dumos atstovai, nes jie yra žmonių išrinkti ir jie geriausiai tam tikslui tiks.

Į šitą yra patėmijama, kad Dumos atstovai yra rinkti tik tam tikram laikui, kuriam pasibaigus jie negalės buti nei komitete; antra, ne visi Dumos atstovai nori ir ne visi gali visuomenei dirbti, o čia reikia, kad butų tinkami žmonės. Šitas patėmijimas visų priimta domon, bet, kaip vieni, taip kiti užsispyrė esanti komitetą išrišti ir naują jo vieton išrinkti. Abieji norėjo kas ant savo pastatyti, bet viršų gavo tie, kurie buvo galingesni: klerikalai, nes jų buvo didžiuma. Jie apskelbė susirinkimą, sušaukė į jį visas davatkas, kokios tik Vilniuje buvo, ir su jų pagelba išriinko Lietuvių Draugijos Komitetan nukentėjusiems nuo karės šelpti tokius žmones, kurie jiems — klerikalams patiko. Pirmeiviai likę šioj pusėj prisipažino, kad jie neišmintigai padarė leisdami senąjį komitetą išrišti. Taip, ištikro neišmintingai, bet ar tas juos pamokino? Labai nedaug. Pas juos yra daug karčių žodžių savo priešininkams, bet jų pačių gerų darbų nedaug, o be to ir gražiausi obalsiai nustoja savo vertės.

INTELIGENTAI.

Lietuvoje, Vokietijos parubežiu lietuviai prisilaiko vokiečių papročių ir iš to didžiuojamasi. Latvijos pasieniu vartojama gana daug latviškų žodžių. Pakraščiu Lenkijos išgirsi pusiau lenkiškai pusiau lietuviškai kalbant. Išrodo kad tie žmonės, butų kokių tai kitų tautų molių. Kad ir netinkamiausį paprotį, negražiausį svetimoje kalboje išsireiškimą galima jiems prilipyti.

Kunigėlių dauguma turi gana daug lenkiškų priežodžių. Kiti kas trečias žodis taria "mas panie" ir iš to net didžiuojasi. Rusų pataikunai tai trečią dalį vartoja rusiškų žodžių. Pirmu kartu užėjus į valščiaus raštinę išgirdau — "ar tu gramotnas" (mokytas), "ponas pisorius" ir tt. Ir kalbama tokia maišyta kalba, kaip Amerikoje kad lietuviai maišo angliškus žodžius.

Vilniuje lietuvių susirinkimuose negalėdavau suprasti ir žinoti nutarimų nes visi prilyginimai ir užbaiga budavo rusų kalboje. Net tokiuose susirinkimuose kaip Lietuvių Draugijos nukentėjusiems nuo karės šelpti, kur buvo visa Lietuvos rimčiausia inteligencija netruko tos maskolių kalbos.

KONCERTE.

Per Lietuvių Mokslo Draugijos susivažiavimą Vilniuje nuvykau ir aš koncertan. Išeina p-lė Valavičaitė. Sudainavo "Vai putė, putė šiaurus vėjalis". Dainelė padarė labai didelį įspudį publikoje. Pradėjo publika rankomis ploti. Pasirodo daininin kė antru kartu — da didesnis netik rankų plojimas bet ir kojomis į grindis trypimas ir švilpimas ir riksmas traukėsi per 5—10 minutų. Toliau pasirodo P. K. Petrauskas (Miko Petrausko brolis). Tas sudainavo "Vai aš pakirščiau girioj klevelį". Dainelės ir balso malonumas sukėlė tarp klausytojų didžiausi entuzijazmą. Pakilo baisiausias švilpimas, riksmas ir kojoms tripimas. per 10 ar 15 minučių girdėjosi vien "bravo" "bis" "bravo". Apsidairiau — daug nepažystamų matosi, mislijų — gal huliganų daugelio ėsama. Paeinu artin į pryšakį — matau prisiekusį advokatą A. Bulotą ir daug jo draugų, matosi nemaža ir kunigų visi kiek tik gerklė leidžia rėkia. Toliau matyti Dr. Basanavičius ir kelios ypatos su juom sėdi ramiai ir apgailėstauja kad tokis riksmas gadina malonų dainių įspudį. Koncertas buvo labai įdomus ir buvo tikrai gerų daininkų, bet riksmas gadino visą skonį, Gal toki daly kai tinka Lenkijoje ir Rusijoje, Chinijoje bet kam mums tokius dalykus savintis

MOKSLEIVIAI.

Daugelis Lietuvos ukininkų leidžia savo vaikus į mokslą. Tai yra pagirtinas dalykas, tik gaila kad ne iš visų kaip tėvai taip ir šalis turi naudą. Daugumas pabaigę mokslus leidžiasi į gilumą Rusijos, gavę kokią valdišką darbą, kad ir už gana menką mokestį džiaugiasi bile tik blizgančiųs knypkių gauna dėvėti Taip jie prasibasto visą savo amžių po Rusiją, ir ant senatvės gau na vien nesveikatą ir didelis jų nuošimtis lieka be turto.

Kaip rusai taip jų pataikunai gyvena labai palaidai. Kaip Maskvos daktarai pripažysta tai apie 75 nuošimtis rusų inteligentų serga blogaja liga. Ateitis jiems lemia vien pražutį. Iš tokių lietuvių kurie pabaigę mokslus apsigyvena Rusijoje tai tik iš 30 ar 40 nuošimčio tėvai ir Lietuva turi naudą.

Šių dienų moksleivių dalis yra pasekėjais Markso socijalizmo. Viską griauna bet nieko netveria, kalba ir rupinasi apie kitas tautas kurios daug geriau aprupintos negu jiejie ir

jųjų tauta. Apie žmogų sprendžia pagal jo apsitaisimą ir mažai už ką laiko sermėgius, apie knygų gerumą sprendžia jų neskaitę.

Merginos, geriau sekant, panelės plaukus apsikirpusios, kak lus apsiskutusios mano ėsą susipratusioms. Kelių aš net paklau siau, "Kam-gi tu, Onyte, (ar Stasyte), nusikirpai plaukus?" Kožna atsako, "Ar aš kokia kvailė, kad su ilgoms kasoms vaikščiosiu?" Iš pasikalbėjimų persitkrinau, kad ten ir tas pats tuštumas kaip ir Amerikoje tų peteliškių, kurios visa laika del tuš čių lekiojimų praleidžia. Bet ėsama nemaža ir gerų tėvynainių, kurios į visus dalykus labai sveikai žiuri ir visa Lietuvos jaunuomenė žada daug ateityje. Reikia tik jaunima atitraukti nuo tokių vadų, kurių keleta ir Amerikos lietuviai turėjo proga gerai pažinti. Jaunuomenė jiems taip užsitiki jogei mano, kad jie neklaidingi ėsą, vienok jie ištikrųjų daro didžiausias klaidas ir patįs nori jų užsiginti.

Aš sutvėriau Maskvoje moksleivių ratelį, kurio tikslu buvo per spaudą raginti ir prirengti gryžimą į Lietuvą po karės visų lietuvių išblaškytų po visą pasaulį, rupintųsi pakėlimu Lietuvos pra monės ir tt. Atvažiuoja tulas' "didis" autoritetas" visą darbą suardė, išjuokė, juos; kad mokyti vyrai klauso kokio amerikiečio. Jaunimas neturėdamas gyvenime prityrimo lengvai duodasi suvilti. Išardęs pradėta darbą tasai autoritetas dar giriasi savo atliktu darbu. Tokie vadai tik moka niekinti ir griauti kitų darbą ir gaila kad musų jaunimas nežino kad tie autoritetai nėra verti jų vadais buti.

KARĖS SMUGIAI RAMIEMSIEMS GYVENTOJAMS.

Kuomet musų vyrai šitaipos varžėsi tarp savęs neva del savo principų ir to visuomenės labo, kurį, jų nuomone, tie principai žadėjo žmonėms suteikti, žemesnieji valdžios viršininkai ir kiti agentai, pasinaudodami karės stoviu ir valdžios išleistais prisakymais, niekeno nepastebiami ir netrukdomi varinėjo darė klastas ir varė žmones ožio ragan. Daugiausiai del to nukentėjo lietuviai liuteronai, katalikų kaimiečių vadinami prusais, ir žydais.

Vokiečiams turint savo pozicijas Suvalkų gubernijoje, rusai, negalėdami jų iš ten iškrapštyti, metė kaltę ant lietuvių liuteronų ir žydų, buk jie galėdami su vokiečiais susikalbėti, praneša jiems

Copyr. Underwood & Underwood.

Lietuvos žmones žiuri kaip jų namai liepsnoja

apie rusų padėjimą. Katalikams lietuviams, kurie žiuri į protes tonus, kaipo į didžiausius savo priešus, šitas padaré didelį džiaug smą. Lapkričio mėnesyje, 1914 m. po bažnytkiemius ir miestelius pasklydo gandas, buk Suvalkų gubernijos gubernatorius iš leidęs paliepimą visus liuteronus išvaryti laukan. Džiaugėsi tuo mi ne ti kaimiečiai, bet ir patįs katalikų kunigai; kiek jų sutikau, visi sakė: "Labai gerai, kad iščystis Lietuvą".

Tarp katalikų ir liuteronų kilo didžiausia neapykanta. Kata likai užsivarinėjo ant liuteronų, liuteronai gynėsi ir teisinosi. Didžiausia rugepiutė buvo davatkoms. Jos tiek darbo turėjo su visokiomis "žiniomis", kad nei miegoti neturėjo kada, o jų "žinios" viena už kitą keistesnė. Pav., jos pasakojo, kad kievie nas liuteronas turi po žeme telefoną ir viską praneša tiesiog į Berliną; kad dieną liuteronai prigamina valgių, drabužių o nakčia vokečiai atlekia su velnio galybe ir nusineša sau. Šitokių "žinių" pas jas buvo visa begalė. Ir jos pasaojo tą kaipo tikrą teisybę, o jei kas bandė tuos žmones užtarti, tuojaus jos skųsdavo jį policijos žandarams kaipo anų bičiulį.

Lapkričomėnesyj, 1914 m. Frėdos, Pagermonio, Klebiškio ir Mikališkio valsčių dešimtininkai Marijampolės paviete, užsakė visiems liuteronams susirinkti į savo valščius. Jiems susirinkus buvo perskaitytas valdžios prisakymas, kad visi vokiečiai turi apleisti šalį. (Valdžios prisakymas buvo toks: kad visi Austrijos, Vengrijos, Turkijos ir Vokieijos pavaldiniai turi apleisti Rusijos imperiją) Liuteronai išgirdę šitą nusigando ir nusiuntė delegatus į vaito kambarį; delegati sugrįžę sako, kad ponas vaitas sutinkąs daryti su jais sutartį, kad tik jie liktųsi nevary ti, bet tam tikslui reikia sudėti pinigų; girdi menkiausias gyven tojas turi mokėti už savo šeimyną mažiausiai 5 rublius, o didesnie ji po 10 ir po15 rublių. Kiek liuteronų šeimynų buvo valščiuje, nežinau, bet viename Ingavangio kaime jų buvo 24; iš to numanau, kad vasčiuje jų buvo nemažas skaitlius ir ponas vaitas galėjo gerai pasipinigauti.

Už mėnesio laiko ateina žinia, kad tie liuteronai, kurie gyvena arčiau kaip už 15 varstų nuo gelžkelio, turi pasitraukti šalin, bet paliestieji šituo prisakymu, pasimato su ponu vaitu, užsimoka ir pasilieka savo vietose. Toliaus apie už 3 savaičių ateina kita žinia, kad visi liuteronai, gyvenantieji arčiau kaip per 25 vars-

tus nuo Kauno ir nuo gelžkelio, turi neštis laukan. Tamsųs žmonelės, bijodami ištrėmimo ir nenorėdami apleisti savo vietų, vėl pasimato su ponais ir pasilieka savo vietose.

Ant galo apie už 3 savaičių dešimtininkai vėl sušaukia visus liuteronus į valsčių raštines ir ten jiems kažkoks žulikas, "atsiųstas nuo vyriausybės sužinoti tikrai", 1) ar jie katalikai; 2) ar meldžiasi iš lietuviškų maldaknygių; 3) ar eina į katalikų bažnyčias, ir daug kitų šitiems panašių dalykų.

Nepasitenkinęs šituo išklausinėjimu, jis eina per liuteronų namus ir reikalauja parodyti jam katalikiškas maldaknyges. Kurie negali jų parodyti, tuos užsirašo ir pasako jiems, kad jie bus ištremti Sibiran, bet norintieji gali išsipirkti, užmokėdami nuo 50 rub. iki 100 rub.

Liuteronus apima didžiausias nusiminimas. Vieni gelbėdami save nuo menamo ištrėmimo, eina į katalikų bažnyčias melstis, bet čia juos katalikai vėl paima naga, sakydami: Aha, matai, kada pripažinsi, kad katalikų viera yra augščiausia; kiti, norėdami šitos gėdo turėti, sako: Tegul mane ant vietos sukapoja, ar į Sibirą išvaro, aš tokio grieko nepapildysiu.

Tikėjiminis klausimas taip visus užėmė, kad jie užmiršo ir kanuolių žviegimą ir visas kitas karės nelaimes. Liuteronai verkė, kad katalikai jų tikėjimą žemina, o katalikai, bėgiodami, džiaugėsi, kad jų tikėjimas kįla. Tarp tų, kurie šitą neapykantą žmonėse sėjo, buvo ir katalikų kunigų. Kelių atsižymėjusių savo uolumu šitame juodame darbe, galėčiau paminėti ir pravardes, bet šiuo sykiu jas užtylėsiu.

Katalikų fanatikų pasielgimas buvo baisiai nedoras. Pasigaus kur "prusą" tai žiurėk ir varo pas komendantą kaipo šnipą. Vieną rytmetį žiuriu, varo pro mano kaimyną, kuris visiems buvo žinomas kaipo geras ramus žmogus ir nieku negalėjo prasikalsti. Norėjau klausti jo už ką jį suėmė, bet sargyba neprileido prie jo nei artyn. Nueinu ten, kur jis nuvaryta, jis pasakoja man, kad jis parėjęs namon šiltesnių drabužių pasiimti; kaimynas pamatęs jį ir pradėjęs šaukti: prusas, prusas! Ant jo riksmo subėgo kiti ir suėmę padavė kareiviams.

Kadangi komendanto ten nebuvo, tai jį nuvarė toliaus, bet kas su juo atsitiko po to, nežinau. Vienok spėju, kad su juo ceremonijų nebuvo daryta.

Už kelių dienų einu namon, žiuriu atbėga vienas žioplys, dar Amerikoj buvęs, kepurę rankoj, atsegtų kaklu, basas,užduses ir visa gerkle šaukia: Kas į Dievą tikite, vykitės prusę.

Pirma jo bėgusi moteris įbėgo į šilą. Paskui ją nusivijo moterįs, vaikai ir vyrai. po valandėlės raiti kareiviai nujojo kiton pusėn šilo ją apriešinti. "Prusė", žinoma, buvo sugauta. Vėliaus sužinojau, kad tai buvo mano artima kaimynė, Jonaitienė, kuri buvo parėjusi namon kažko pasiimti, o jos kaimynas pamatęs ją pradėjo šaukti ir vytis ir vargšė neištruko.

Delei šitų iskundimų iškarta daugybė žmonių. Čia paminė siu kelis, kurių pravardės man teko sužinoti. Vilkaviškio paviete, Suvalkų gubernijos pakarti šitie:

Iš Geistariškių kaimo: Unika, Vimeris, Kelarta, Streimeris, Lezigangati (keturi sunųs kariumenėje);

Iš Gražiškių kaimo: Undermanas.

Iš Sausanite (?) kaimo: Kebalis ir Mejeris, nuvežė avižas kareiviams į paniškę ir ten juos pakorė.

Iš Užbalių kaimo: Perlboh ir Bunkarta;

Iš Šilasaičių kaimo, Vygneris.

Iš Vasvilės kaimo, Guffa.

Iš Kučenčių kaimo: Kunickas, Ridelienė, Lymantienė (vyras kariumenėje).

Iš Stalpukos kaimo: Granava, Felgerdienė. Šitoje apygardoje iškarta 33 žmonės, bet man neteko sužinoti nei pravardžių, nei artesnių žinių apie juos, nes staiga turėjau iš ten pasitraukt.

Apie Kalvariją visur pasakoja, kad šitokių "šnipų" iškorė daugiau kaip šimtą žmonių.

Žinoma, korė ir badė nekaltus žmones, ypač kazokai, ir be įskundimo, jei numanyta, kad pas juos buvo pinigų ir jų jie nedavė. Aš žinau pats, kad Augustinas Žvirblis iš Butonių kaimo, Vilkmergės pav., Kauno gub., buvo subadytas už tai, kad jis nepasakė kazokams kur jo pinigai yra.

KAIP ELGĖSI VALSČIŲ VIRŠININKAI.

Biželio 16 d., 1915 m., kaip laikraščiai pranešė, valdžia išleido prisakymą perkelti žydus ir liuteronus toliaus nuo pozicijų. Po to, karės valdžia prisakė, kad kiekvienas turėtų su savim paliudimą, kitaip jis bus areštuotas net ir pas savo paties namus. Ši-

tie paliudijimai turi buti su vietos valsčiaus antspauda ir vaito parašu.

Raštinėms užėjo kviečių piutė. Ką pirmiaus už tokį paliu dijimą ėmė po 10, ar 15 kap., tai dabar jie lupo po 50 kap. Be to buvo dar prisakyta, kad keikvienas savo turtą aptaksuotų, paduodamas kiek pas jį žemės yra, kiek jam margas žemės atneša, kokios ir kiek vertos trobos, ir t. t., nes tik turint šitą taksą jis galės tikėtis gauti atlyginimą iš valdžios už nuostolius jam valdžios padarytus. Tą viską raštininkui surašius dešimtininkas ir du liudininkai pasirašydavo ir raštininkas už savo darbą paimdavo 4 rublius, o vaitas už antspaudos prispaudimą 1 rub.

Šitie geradėjai prisišienavę iš žmonių rublių, patįs pirmutiniai iš Lietuvos išdumė ir paskui, be abėjo, vėl prie pabėgėlių sermėgių prisitaikė ir vėl pirmutiniai pašalpą gavo.

LENKŲ KOMITETAS.

1915 m., birželio pabaigoje, vokiečiams pradėjus varyti rusus iš jų Vilkaviškio, Mariampolės, Kalvarijos pozicijų linkui Kauno, visa panemunė nuo Alytaus iki Augštosios Panemunės subėgo į kaimus, ir miestelius ir miškus daugybė pabėgėlių. Kur tik koks upelis teka, ten abiem upelio pusėm virtinės vežimų buvo sustatyta vienas pagal kitą, o šale vežimų po medžiais lopšiai pristatyta. Į trumpą laiką prirtuko netik pašaro gyvuliams, bet ir maisto žmonėms. Suvalkų gubernijoj lenkai pirmutiniai atidarė pašelpos skyrių **Obyvatelski Komitet Polski.** Pabėgėlių ten buvo apie 45 tukstančiai; daugumas buvo tik vienais marškiniais. Pradėjus žmonėms eiti pašalpos prašyti, šitas komitetas siųsdavo juos pas kunigą paliudijimo. Kunigas, apžiurėjęs senuką, ar senukę, vieniems duodavo paliudijimą, kitiems ne.

Su paliudijimais nuėjus pašalpos gauti, tie, kurie buvo lenkams pažystami, arba žinomi kaipo lenkberniai, gaudavo jos daugiaus, o kitiems lietuviams užtekdavo trijų, ar penkių svarų duonos į savaitę ir svaro kruopų; kaikuriam senukų, ar senukių paduodavo dar ir cukraus šmotelį, bet kol ką sulaukdavo, reikėdavo išstovėti visą dieną, nes laukiančių buvo tukstančiai.

Matydamas sitą sunkų žmonių padėjimą, nuėjau pas komitetą ir bandžiau jam išpasakoti visą žmonių padėjimo sunkumą. Komiteto nariai mandagiai manęs išklausę, teisinasi, kad jie iš val-

džios negauna. Vienok tas buvo nevisai tiesa. Jie gaudavo iš valdžios, tik tą pašalpą bereikalingai sijodavo. Vieną sykį išsišnekėjau su dvarininku lenku Andrzejkowskiu, savininku Bagrionių dvaro trijuose varstuose nuo Prienų ir jis man netyčia išpasakojo, kad jis paima iš Komiteto 60 pudų rugių, piklevotų miltų, kruopų, lašinių ir kitų dalykų ir nuvežęs į Jezną parduoda. Jis mat imdavo šituos daiktus savo kumėčiams, bet paimdavo jų trigubai daugiaus ir paskui pardavinėdavo. Šitas komitetas buvo tokis duosnus ne tik jam vienam, bet ir visiems kitiems savo draugams ir reikalaujantiems pašalpos, žinoma neištekdavo.

Aš šitą papasakojau daugumui musų žmonių ir kunigų ir po to jie sujudo savą komitetą steigti. Prie Lietuvių Draugijos jie nesikreipė delto, kad tuo kartu į ją buvo žiurėta su neužsikėjimu.

APKASAI.

Apkasų kasti varydavo visus kaip vyrus taip ir moteris nuo 14 metų iki 60. Buvo prisakymas nuo valdžios mokėti mažam 1 rub., dideliam iki 150 kap., su vienu arkliu 4 rublius su pora 6 rublius. Iš pradžios tai dar užmokėdavo, bet vėliaus tai taip prirengdavo, kad baigiant apkasus užmokės už viską. Kada baigė tada kariumenė iš anos eilės pasitraukė in naujus apkasus. Pasitraukimas budavo su didžiausiu užimu ir namų deginimu ir viska naikino. Po tokiai suirutei jau sunku budavo surasti užmo kesti. Taip ir likdavo milijonai rublių inžinieriams ir komendantams. Žmones turėdavo eiti dirbti ne iš loskos, bet po prievarta. Į tą viską iš šono žiurint matyti buvo kad tie žmones — kariumenės vadai to tik ir norėjo — trauktis tada visom pusėm vagystė didžiausia ėjo.

STOIKOS.

Karui prasidėjus valdžia prisakė kad ukininkai duotų padvadas del kariumenės reikalų, vežti prie pozicijų ir no pozicijų viską kas tik reikalinga. Taip ir budavo. Už tą darbą nuo valdžios buvo paskirta užmokestis.: Už 24 valandas 6 rubliai su po ra arklių vežimas ir žmogus ir 4 rubliai su vienu arkliu. Taip iš pradžios žmones nudžiugo kad turės uždarbio.

Išvažiuodavo su pora gerų arklių ir geru vežimu pavažinė davo per sąvaitę ar mėnesį, arklius užplakdavo, vežimą sulaužo

ir daugiausia pargrįždavo su sergančiais arkliais ir labai retas persiveždavo užmokestį. Daugiausia gaudavo vien biletą—kvitą kad gaus užmokėti po karės. Iš tų pačių kvitų dažnai sunku buvo sužinoti ką jos reiškia ir buvo daug be jokios vertės. Daug buvo ir tokių atsitikimų, kad vežėjai pareidavo pėsti namo be arklių ir vežimo. Mažai buvo tokių kad išvažiavę už vienos ar dviejų dienų sugrįžo, daugumas džiaugėsi už mėnesio ar trijų mė nesių pargrįžę. Daug papuldavo į nelaisvę drauge su kareiviais, kitus užmuždavo kaip arklius taip ir žmones.

Kur vyrai budavo visi paimti kariumenėn, ten moterįs turėdavo važiuoti į stuikas palikusios mažus vaikučius be priežiuros.

Priseidavo stoikininkams vežti ir žmonių turtą. Netik iš Mažosios Lietuvos, bet ir iš Didžiosios Lietuvos. Mat arti pozi cijų negalėdavo išvežti suvogtų turtų nuo žmonių. Prasti kareiviai pasivogę ar atėmę ką nešėsi su savim, bet praporščikai, oficieriai ir generolai prisakydaivo stukininkams nuvežti ant stoties žmonių paduškas, audimus ir žodžiu sakant viską. Lietuvos tur tų randasi kone pas kiekvieną rusų valdininką ir iš šono žiurint rodėsi kad rusų kariumenė ne su vokiečiais kariautį atėjo, bet plėšti žmonių gyvenimus.

Daugeliui stuikininkų prisėjo vežti savo kaimino ar pažystamo suvogtus daigtus. Nors ašaros per akis byra bet sakyti ir pasipriešinti buvo negalima.

ŠNIPAI LIETUVOJE.

Kuomet rusų kariumenei sekėsi viskas einant į Mažąją Lietuvą tada dar nebuvo šnipų, bet pradėjus rusams atgal trauktis ir pralaimėjus mušius, rusai pradėjo bėda mesti ant šnipų ir daug nekaltų žmonių skaudžiai nukentėjo.

Palei Šunskus Suv. gub. moteris išskalbus vaiko skalbinius užmetė ant svirties ir paleido svirtį. Svirtis iškilo su balta pala. Pamačius taikariumenė intarė, kad tai ženklas duodama vokiečiams. Tuojaus kareiviai apsupo tą ukę suėmė kaltininkę ir nugabeno pas komandantą.

Antras pavyzdis. Rusų kariumenė traukdamosi iš Mažosios Lietuvos sustojo pakelyje pas maluninką ir prisako kad sumal tų tiek tai rugių ir pristatytų į miestelį del kariumenės kepylos. Sumalęs keletą pudų maluninkas su sunum ir veža miltus į paskir-

tą vietą o pati su dviems dukterims varo toliaus darbą. Už keletos valandų ateina kitas pulkas. Pamatę kad maluno sparnai sukasi tai turbut ženklas vokiečiams duodama, todėl apsupo maluną suėmė moteris ir pakorė jas. Pargrįžtant sunui su tėvu kaimynai duoda žinoti kad jųjų ir laukia, tai tie ne į namus bet į mišką pasprudo. Prabuvus kelias dienas išsiaiškino kad per tokį pulką buvo padaryta klaidą ir tada kazokai paliovė jieškoti tų dviejų žmonių.

Tula moteris nuo Senapilės atbėgo į kaimą Malaškampis Prienų parapijoje su vaikučiu devynių ar dešimties metų. Vokiečių žvalgai pasišaukė tą vaikutį ir duoda vieną rublį kad nueitų ant kalnelio ir nupjautų telefono dratą. Vaikutis išsigandęs vokiečio, pradėjo balsu verkti. Žvalgas paleido vaikutį, tas verk damas namon pas mamą bėga. Šį dalyką matė davatka ištolo per langą. Kaip tik žvalgai į krumus prasišalino taip davatka tuojaus pas rusų kariumenę nubėgo ir induoda tą vaikutį, kai po šnipą. Už pusės valandos rusų kariumenė atjoja ne žvalgo jieškoti bet to vaikučio. Taip surišę ir nuvaro jį į Prienus pas 3-čio korpuso komandantą. Ilga laika pralaikė jį kalėjime, daug kartų buvo daromi tyrinėjimai ir kuom tas užsibaigė neteko sužinoti.

Tokių šnipų buvo pilna Lietuva. Rusų patys vadai parduo davo savuosius ir viską versdavo ant lietuvių.

KARIUMENĖ PO MIESTUS IR KAIMUS.

Pasidarius fronto linijai nuo Seredžiaus iki Alytaus leidausi kęs žinių bet kaip drabužiai taip ir užrašai likosi neišnešti. Daug visu frontu žingeidaudamas visu padėjimu. Daug buvau surinblėdies rusų kariumenė padarė Lietuvai ir iš doros atžvilgio.

Kareiviai nužiurėję kur sau patinkamas merginas tai prade da jas lankyti. Jel anos nesėsdavo ant kelių, tai sulaukus vakaro apie namus ar toliaus patyko ir varo kaipo šnipą pas vyriausybę. Tokiu budu daug merginų nekentėjo.

Palei Mazuriškės dvarą Suvalkų gub. ateina pas vieną ukininką du kareiviu buk tai pirkti sviesto ir pradeda meilintis prie mergaičių. Šios supratusios, kad ne sviestas jiems rupi atsakė mandagiausiu budu kad jos nieko neturinčios. Šeimynoje buvo tik dvi dukters ir tėvas. Sulaukus nakties ateina penki kareiviai

ir beldžia į duris. Tėvas atidaro duris, o kareviai atrėmę durtu vus į krutinę sako kad jis ėsąs šnipas ir varo jį basą ir vienmarš kinį pes komandantą. Trįs varo, o du lieka pas mergaites. Bevarant tėvas išsiprašo paleisti jį. Parbėgęs namo randa mergaite išgėdintas, tada suprato kodėl jį varinėjo taip ilgai po laukus ir nevarė pas komandantą. Eina su toms mergaitėms apdraskytoms pas komandantą. Tas prižada nubausti kad tik parodytų katrie taip padarė. Bet darodyti jie negalėjo. Mat trečias korpusas nenešiojo jokių ženklų nė numarų tuom laiku, kadangi juos vokiečiai sugavę to korpuso karevius neimdavo į nelaisvę bet nužudydavo už kokį tai atsižymėjimą mušyje. Taip tiems žmonėms liko tik viena įšeiga palikti viską ir bėgti toliaus į miestą nes kas skundė kartą kareivius, tas turi skubintis išsineš dinti iš tenais.

Šitokių atsitikimų buvo girdėti nemaža.

Kitas budas išplėšimo mergaičių doros tai — badas. Kada iš vokiečių pusės pradėjo kariumenė staiga grįžti tai pasipylė į panemu nę visu kraštu nuo Balbieriškio iki Pakuonio pilni laukai ir miškai žmonių, o valgyti nebuvo kas, todel gyvendomi prie kariumenės ir maitinosi iš kariumenės rankų apie 2—3 mėnesius desėtkai tukstančių žmonių. Žinoma kareiviai tas šeimynas globėjo kurių mergaitės ar moterįs buvo jiems prielankios. Čia badas ver tė daugelį užsiimti paleistuvyste.

Taip ir išplėšė brangiausia Lietuvos turtą — dorą, visi Ru sijos palaidunai įvairiausiais budais. Išnaikino jie gyvulius, su degino namus, iškirto miškus, sumaišė derlingą žemę su dyka, bet viskas tas atitaisoma. Bet išplėšimas doros yra skaudžiausias ir neatitaisomas Lietuvai nuostolis.

LIETUVOS MIESTŲ PANELĖS.

Pirm išvažiavimo iš Lietuvos man nekartą prisėjo klausyti Lietuvos bažnyčiose graudžių pamokslų apie dorą. Aš visados tikėjausi kad tikėjimas Lietuvoje dorą palaiko ir daug įvairiausių darodinėjimų girdėjau, kad ne kunigai tai Lietuvoje žmones butų nupuolę doriškai. Prasidėjus karei ir plačiai teiraujantis apie žmonių gyvenimą prisėjo datyrti namažai ir apie žmonių morališku mą.

Kariumenei apsistojus po miestus ir miestelius pirmiausiai

Copyr. Underwood & Underwood.

Skausmingi persiskyrimai vyrų su pačiomis einant į karę.

atsirado įvairių agentų, kurie jieškodavo nekaltų mergaičių del oficierių. Net toki žmonės kaip kantarai ir žvagdegiai užsiiminėjo tokiu darbu. Tokie agentai gaudavo net po penkis rublius už gražesnę panelę. Tos panelės taip pamylėjo kareivius, kad netik dienomis bet ir naktimis susikabinę vaikščiodavo ir nebijoda vo naktimis nueiti pas kareivius kad ir į laukus ar į pamiškį.

Man apsinakvojus Garlevos miestelyje sulenkėjusių lietuvių duktė išlindo per langą nakčia tėvams sumigus ir nuėjo pas kareivį ant sargybos stovintį pamiškyje. Alytaus miestelyje tėvai skundėsi, kad jiems reikėdavo dukteris naktimi daboti, nes jos bėgdavo pas kareivius į apkasus. Kiti pasakojo, kad užrakydavo duris ir užkaldavo langus; kad neišlystų ir visokių atsitikimų buvo girdėti. Buvo datyrta kad labai daug davatkų eidavo pas kareivius; kitos jau net pradėjo nesislėpti. Žodžiu sakant, pasirodė didžiausias doros nupuolimas, kada pribuvo tokių kurie mokėjo privilioti. Tuomet pamiršta buvo net ir gėda.

Tankiai matėsi po miestus ir miestelius, po grinčias ir kiemuose vienas ar keli burliokai ant armoniko griežia ir šoka ne tik šventadieniais, bet ir šiokiomis dienomis. Vieną šventadienį atvažiuoju į Prienus — didžiausias ratas apstojęs. Viduryje šoka keli burliokai, su armonikais su griežia, o šimtai merginų šoka su kareiviais. Kareiviai buvo daugiausiai iš Siberijos ir Uralų kalnų. Kareivių išvaizda buvo labai įvairi ir dauguma labai žiauriais atrodė, bet miesto panelėms jie patiko.

Tarp sustojančių aplinkui matyti buvo kaip nekurių ritosi ašaros, žiurint į tokį nupuolimą doros ir sielos. Kur tik akį mesi tenai pamatysi kad ir už desėtkų verstų didžiausias liepsnas ir dumų debesius pamatysi nuo degančių sodžių. Tukstančiai kulkų lekia virš galvų, o mųs daugiausiai sulenkėjusios lietuvaitės iškaitusios šoka su tais pačiais kareviais, kurie jųjų tėvų turtą išdegino ar sunaikino.

Visiems žinoma, kada Lietuvoje dar nebuvo katalikystės, tada už doros prasižengimą degindavo ant laužo, nes žinojo, kad tik iš doros mergaitės gali buti gera motina ir gali priderančiai išau klėti sveiką ir dorą šeimyną. Šiandien lenkų civilizacija privedė prie visiško dušios ir doros nupuolimo.

GYVULIŲ LIGOS.

Pradėjus vokiečiams užimti Lenkiją ir Lietuvą ir vis stument toliaus., rusai traukdamiesi paimdavo žmonių gyvulius. Taip buvo suvaryta gyvulių apie Svenčionis, Ašmeną, Molodežną daugybės — milijonai avių galvijų ir arklių. Tie gyvuliai maitinosi tuom kas buvo ant laukų. Atėjus rudeniui laukai pasiliko gryni. Kur tik akimis mesi ten matosi šimtai tukstančių gyvulių. Daugybė ant dviejų ar vienos kojos šlubuoja, kitų kojos visai nevaldomos kitų plaukai nuslinkę. Taip juos bevarant likdavo pakelije ir po laukus tukstančiai išgaišusių gyvulių.

RUSŲ KOLONISTAI LIETUVOJE.

Kauno gubernijoje randasi labai daug sentikių (staravierų), nemaža jų randasi ir Vilniaus gubernijoje. Rusų valdžia kolonizuodama jais Lietuva išleido milijonus. Užperka valdžia dvarus Lietuvoje ir išdalina žemę vieltui, duoda pinigų arba superka padarus, gyvulius ir budinkus. Žodžiu sakant, suteikia viską kas tik yra reikalinga ukininkui. Tie pabuvę du ar penkis metus ir pardavinėja po truputi padarus ir gyvulius ir vėl valdžia duoda pagelbą po keleta kartų. Kada valdininkams insipyksta ar nusibosta juos šelpti ir valdžia atsisako daugiau juos remti, tuomet kolonistai pradeda vogti nuo vietinių gyventojų viską ką tik gali. Vagia padarus, gyvulius, javus.

Kaip teko matyti Zemalėje, Kauno rėdyboje, ukininkas patraukė rusą teisman už pavogimą arklio dienos laike, kuomet keletas žmonių matė tą viską. Teismas išteisino tą kolonistą sakydamas kad vietos žmonės neteisingai užsipuola ant kolonistų. Taip daugumas žino kad neverta ant kolonistų skustis, nes prova bus vistiek pralošta. Pagavę vagiant tik atsiima savo daigtus. Del tos priežasties kolonistai nebando gyventi iš darbo bet iš vagystės ir ką tik sugriebia tą prageria, nes jie visi daugiausiai esti didžiausi girtuokliai.

Su kitais Kauno gub. pabėgėliais buvo ir tų rusų kolonistų apie 500 žmonių. Su jais turėjome didžiausią bėdą. Jie vogdavo netik nuo pačių pabėgėlių ką tik galėdavo, bet ir nuo vietinių gyventojų. Reikėjo turėti žmones kad juos dabotų netik naktimis, bet ir dienomis.

Užėjus pasnikams pradėjo skusti kad jiems negalima nieko valgyti kaip tik duona ir vanduo. Jie jau tiek man buvo insipykę, tai paprašiau pas Smargonių viršininką, kad jis juos į savo globą paimtų. Taip tas ir sutiko. Aš juos visus ir pasiunčiau pas jį. Bebunan Smargoniuose ir bepasnikaudami tie sentikiai naktimis pradėjo soduose ieškoti sau maisto. Nuo valgimo vaisių prasidėjo ligos,. kad mažai kas iš jų išliko gyvas. Taip dauguma jų burio išmirė cholera Smargoniuose o kitą burį apie Malodežną patiko toks pats likimas.

SUOMAI ARBA FINAI.

Perėjau tiltų iš Petrogrado vienos pusės upės į antrą ir nuvykau ant finų stoties. Išsipirkęs bilietą einu į vagoną. Visur viskas atrodo kaip -tai nepaprasta. Vagonuose švaru ir vagonai visai kitokio padarimo. Pamislinau gal tai antra klesa, eisiu sakau į trečią. Pas diris sėdi švariai apsirengęs žmogus, užkalbina jis mane, bet aš atsakiau nesuprantąs finų kalbos. Pasirodė kad jis mokąs angliškai ir klausia manęs kur aš einu? Aš atsakiau, kad turiu bilietą trečios klesos, tai einu į aną vagoną. Sako kad šitas ir-gi trečios kelesos kaip ir antras, tik antrame važiuoja meškos. Aš nesistebėjau, kaip tokiame vagone gali vežti meškas. Jis paaiškino kad jie rusus vadina meškomis.

Iš pasikalbėjimų su finais matyti buvo, kad jie neapkenčia rusų, nors jie turi daug didesnę laisvę negu kuri nors tautelė Rusijoje. Jie turi savo pinigus ir mokyklas ir į kariumenę jųjų neima. Netik liaudis nemoka rusų kalbos, bet ir inteligencija ir -gi jos nevartoja ir visi finai mažai gerbia tą žmogų kuris tą kalbą vartoja.

Finų tauta mažesnė už lietuvių. Išviso Finlandijoje priskaitoma 2,520,437 gyventojai. 98 nuošimtis moka skaityti ir rašyti. žmones labai sšviesaus veido, plaukai gelsvi. Finų moterįs labai gražios ir malonios. Finlandija užima 144,755 ketvirtainių angliškų mylių. Tik dešimta dalis to ploto yra dirbama žemė, nes visa šalis labai kalnuota ir ėsama didelių akmenynų. Miškai labai maži, medžiai —pušaitės ir aglaitės labai nuskurusios.

Gyventojai vienok budami mokyti suranda iš ko pragyventi. Kaimuose ir miestuose visi švariai apsirengę. Namai numažesni kaip ant dviejų gyvenimų, visur gyvenimuose randasi grindįs.

Visi budinkai nudažyti (kvarbuoti). nnuskurusių ar nudraskytų stogų nematyti. Nors Finlandijoje du kartu šalčiau negu Lietu voje, bet namai budavojama pagal Amerikos stilių. Iš lauko lentomis apmušta, viduryje kalkėmis ir popiera ištinkavota.

ŠVEDAI.

Švedų budas išveizda panaši į finų. Žemė taip pat kalnuota ir akmenuota, medžiai taip pat nuskurę. Tikėjimas tas pats tik kalba skirtinga.

Miestas labai švarus ir visur labai gera tvarka. Žmones ma lonus, darbštųs ir teisingi Valgyklose švaru ir valgis skaniai pa gamintas. Yra Stockholme dvi valgyklos užlaikomos mokyklų. Ten mergaitės eina mokytis virtį ir gaminti valgius ir namų užlaikymo.. Ten valgyklose pietųs lėšuoja tik vieną kroną (25 centus). Viskas pavizdingai švariai užlaikoma,. ,

Švedija išviso užima 172,876 ketvirtainių angliškų mylių, plota, ir tik 8 nuošimtis yra dirbamos žemės, vienok žmones gy vena pasiturinčiai. Visa šalies pramonė ir išdirbystė švedų rankose, nes svetimtaučiams yra užginta užsiimti pramone ar išdirbyste.

NORVEGIJA.

Norvegai gyvena pakraščiu Atlantikos. Užsiima jie daugiaa siai žuvininkyste. Prie žuvininkystės bedrovių dirba virš 112 tukstančių žmonių. Lietuviams norintiems pramokti žuvinin kystės geriausiai butų važiuoti Norvegijon pasimokinti. .

Žemė čia kiek geresnė negu Švedijoje, apie 22 nuošimtis yra dirbamos žemės. Išviso Norvegija užima 124, 190 ketvirtainių angliškų mylių. Kultura čia daugiau angliška. Žmones juodbriuviai ir panašųs į anglus, gyvena pasiturinčiai nors žemė kalnuota ir akmenuota, bet moka kaip surasti duonos kąsnį. Pradinių mokyklų lankimas yra priverstinas kiekvienam.

PASIELGIMAS KARIUMENĖS.

Po kaimus ir miestelius pilna kariumenės su įvairia išvaizda. Giedojimai ir maršavimai daro gerą įspudį ant gyventojų, bet kariumenės pasielgimai ko blogiausi.

Iš pradžių žmoneliai duoda ir valgyti, duonos, sviesto, kiaušinių, surių, mėsos ir t.t. Daugelis neimdavo nė pinigų tikėdamiesi

Pabėgėliai apsupti vokiečių apsistoja ir grįžta į savo sudegytus Copyr. Underwood & Underwood.

kad jie ir-gi bus geri ir nedarys iškadų. Bet apsigauta. Ant pavizdžio atbėga 5—7 kareiviai su žiauria išvaizda tai ukininkas pripila pieno, varškės, surio. Pavalgo nenusiėmę nė kepurių ir eina tiesiog kur katram arčiau.

Tvoras išlaužo, štakietus, pinušius išdrasko, breda per rugius, avižas, linus ir t. t. Raiti ir-gi tiesiog per javus joja. Ukininkas išbėgęs rėkia "Malonėkite, maskolėli, kurgi tu eini ar joji per javus? Tau dar vargdieniu lengviau keliu eiti." Tas neklauso, arba atsako, kad tai nieko ir viskas gerai ir eina. Už valandos ar pusantros, vėl eina burys. Tie vėl prašo valgyti. Jau vieni nenori duoti. O daugiausiai moterįs. Tėvas sako "duoki me ir šitiems. Matai jie už mus savo galvas guldo. Šie taip ne darys." Pavalgydina, vedasi ir rodo kelią. Tas užkeikė ir eina stačiai per javus. Ir taip išmindžioja javus, daržoves išrauja, pievas, dobilus nugano.

Apsigyvena kareiviai pas ukininkus. Žmonės susispiečia į svirnus ar kluonus, o kareiviai grinčiose gyvena. Kurena tvoras, rakandus. Ukininkas rodo kad va čia prie šono miškas. Bet kur tau jie klausys. Užkeikė ir daro po savam.

Stovint miške neša šiaudus iš ukininkų ir kulius pasikloti. Tuos suvelia, sulydo, o jei daugiau šiaudų pas ukininką nėra tai stogus lupa ir neša, taip kad šimtai namų liko be stogų. Kada stogas nuplėštas, pradeda ardyti ir budinka nuo viršaus taip ir sukurina.

Jei ukininkas drįsta eiti pasiskųsti vyriausybei tai vyriausybė apgaili to ir prižada nubausti kareivius. Kareiviai sužino kad juos skundžia tuoj daro rodą kaip atkeršyti. Suradę gerą progą atkeršija. Paima kaipo didžiausią šnipą arba padega visas triobas. Tokių atsitikimų buvo daugybė.

KAREIVIŲ GYVENIMAS.

Kariumenė Rusijoje, prireikus iš vienos vietos į kitą persikelti, daugiausiai eina pėsti kad ir kelis šimtus verstų. Prie fronta iš gilumos Rusijos vežama tavoriniuose vagonuose. Ant stočių buna pagaminta karšto vandens, kurio kiekvienas pasiima su savo katiluku. Kareiviai turi su savim arbatos ir cukraus ir duonos. kitose stotyse gauna ir sriubos, bet tai nevisur.

Atvažiavus prie fronto už kokia 7 — 10 arba 15 verstų, sutvar

koma į pulkus. Tie pulkai kuriems paskiausiai reikia eiti į mušį, pasilieka toliausiai užpakalyje po miestelius ir kaimus, Antra linija eina arčiau prie fronto, stovi už 7, kartais tik už 4 ar mažiau verstų. Pasislepia po kaimus ir miškus, kad neužmatytų augštai lakiojantieji orlaiviai. Apkasų paprastai buna 3 linijos Pirmoje eina mušis, antra gatavai prirengta, trečia rengiama.

Apie 25 ar 30 verstų nuo fronto buna korpuso štabas, korpuso viršininkai, apie 7 ar 8 verstus pulko viršininkai. Telefonų vėlos sutiestos nuo fronto tolyn. Žvalgai raiti apžiuri ir praneša kas kur dedasi pulko viršininkams. Viršininkai oficieriams, o oficieriai išduoda paliepimus kareiviams. Nuo priešų pusės palei apkasus eina 3 — 4 išpintos eilės daglinuotų vielų.

Apkasai esti apie 5 pėdas gilumo ir 3 pėdas pločio. Vietomis esti platesni irgilesni del pasilsio, del padėjimo maisto ir amunicijos. Pryšakije apkasų buna padėtas 6 ar 7 colių storio balkis. ant to balkio iš viršaus išgrysta lentomis, o ant lentų dedama vėlėnos arba žemė kokia toje apielinkėje randasi, kad ištolo nebutų matyti kur tie apkasai randasi. Kareivis nuo kareivio apkasuose stovi per 5 ar 7 pėdas ir apačia to balkelio daboja savo priešą. Kaip greitai priešo pusėje kas kilstelėjo ranką ar galvą taip šimtai šuvių buna paleista į tą vietą.

Negalėdami atsilaikyti pirmoje eilėje apkasų, bėga į antrą eilę. Kartais apkasuose buna vandens arti juostos, bet kareiviai neprivalo to žiurėti ir šoka į apkasus kaip kad į sausus. Nežiurint koks butų šaltis tuose apkasuose, kartais kareiviams priseina prabuti juose ir dvi sąvaites, Priseina neretai buti be valgio. Jei lygus laukai, tai priešas mato kad ir nakčia, nes visą visą apielinkę nušviečia pražektoriais, ir dažnai ant pozicijų nakčia buna taip šviesu kaip diena. Iš tos priežasties daug kartų valgis suvežtas kelis verstus užpakalyje pozicijų pusta per kelias dienas, ar savaites, o kareiviai miršta badu.

Paprastai kareiviai persimaino naktimis. Vieni apleidžia apkasus, o kiti užima jų vietas. Pasilsėję per diena, nakčia vėl eina į apkasus. Kareivių skaičius mušiui einant vis mažinasi ir neretai nakčia iš apkasų grįžta jau tik maža dalis. Žuvusiųjų vietas užimdavo nauji kareiviai.

Mano tėviškėje ir pas kaimynus stovėjo 25, 27, 29, ir 31 pulko vyriausybė ir virtuvės. Čia kareiviai sueidavo pasilsėti. Perėję iš

apkasų kareiviai vasaros laike kartais kiti buvo ir po sąvaitę laiko. Mėgindavo jie apsivalyti nuo utėlių, eidavo į sodžialkas išsiprausti. Turėjo jie pasidarę ir pirtį, bet nebuvo tiek vietos kad galėtų nuo utėlių prasišalinti. Mano tėviškėje buvo 5 sodžialkos, ir visose tose balose ančiukai gaudė utėles plaukiančias ant vandenio. Vietiniai gyventojai neturėjo kur dėtis nuo tų sutvėrimų tose apylinkėse kur stovėjo kareiviai. Soduose galima buvo matyti utėles laipiojant kaip skruzdes.

Kaimyno sunus parvažiavęs nuo Varšavos fronto parodė savo kune duobes išėstas utėlių. Trumpai sakant kareiviams buvo neaprašomas vargas, todėl dauguma kareivių ir geidžia greitesnės mirties.

ŠIAULIŲ APYLINKĖJE.

Balandžio 17 d. 1915 m. saulei tekant išgirdome baisų kulkasvai džių tarškimą Šiaulių miestelio gyventojai išsigandę nebežinojo kur pasislėpti nuo baisios kulkų audros. Jie pradėjo blaškytis į visas puses, kur tik jų akįs užmatė, palikdami savo brangų turtą, kurį sunkiai vargdami per visą savo gyvenimą taupė.

Musų kareiviai, nuo prusokų bėgdami, pradėjo deginti viską kas kareiviams tinka, — šieną ir kitus daiktus. Nuo tos ugnies iš kilo didelis gaisras, kuris degė keturias dienas. Po šitam gaisrui miestelio liko mažne vieni griuvėsiai.

Gaisras prasidėjo apie 1 valandą dienos, o vokiečiai atėjo2 valandą pa pietų. Musų vadinami priešai su likusiais gyventojais elgėsi gana mandagiai ir kiek galėdami padėjo gaisrą gesinti, bet užgesinti buvo sunku, nė jokios gesinamos mašinos nebuvo. Šitas gaisras prarijo daug aukų, nes vokiečiams pradėjus šaudyti į miestą, gyventojai pasislėpė namų rusyse ir baisiam gaisrui išti kus daugumas pražuvo po degančiais ir griuvančiais namais.

Taipogi daugumas tų, ką bėgo iš miesto kartu su rusų kareiviais, liko užmušti ir sužeisti drauge su bėgančiais kareiviais.

Bal. 26 d. Jau dvi dieni praėjo, kaiptraukėsi baisus mušis ir aš buvau dideliame sujudime. Žmanės lakstė kaip pamišę, nežinodami nei kur pasislėpti nuo šitos baisios regyklos. Ypatingai labai buvau sujudusi apie 10 valandą vakaro. Tarytum, jokios vilties nebuvo gyvai išlikti. Rusų kariumenė užsispyrė vokiečius išvaryti iš Šiaulių miesto ir apie 11 valandą nakties vo-

kiečių kareiviai pradėjo iš jo trauktis. Besitraukdami iš visų kampelių viską gražiai kaip šluote išlavė, kad rusams nieko neliktų. Vežė pervisą naktį ir išvežė paskutinį duonos kąsnelį. Tą viską jie atliko greitai ir pastebėtinai tvarkiai, be jokio trukšmo. Apie 10 val. vakaro privažiavo pilnas Šiaulių miestelis vokiečių automobilių, o apie 12 valandą nakties jau grįžo pilni kai erkės kruvino varġdienių truso prigėrę.

Tą pačią naktį daug buvo gaisrų Šiaulių apielinkėje; degė aplinkiniai miesteliai ir kaimai daugiau negu kitomis dienomis. Pirmą valandą nakties voiečių kareiviai ištraukė ant Tauragės, ir kuomet dar rusų kareivių šuviai krito į miestelį, jau jame nei vieno vokiečio nebuvo likusio. Apie 2 valandą buvo girdėtis kaip šaudė iš šaudyklių. Visi buvo dideliame sujudime: žmonės, gyvuliai ir paukščiai. Visi kas gyvas nuo mirties slėpės.

Pakilo toks baisus vėjas, kad rodos jis ims ir sulaikis tą žmonių audrą ir užgesins tą ugnį, kurią sukurė karė — ta baisi prakeiktoji karė!... Kiek žmonių ji pražudė; kiek jų padarė nelaimingais elgėtomis be duonos kąsnio; kiek širdžių užnuodijo!.. Ir kas bus toliaus? Kuo tas pasibaigs? Kas atlygins žmonėms už jų išlėtą kraują? Kas pagelbės likusiems? Kas sugrąžins tėvams atimtus sunus?..

Bal. 27. Šiauliuose jokios kariumenės nėra, bet šuviai lekia miestan iš abiejų pusių — nuo vokiečių ir nuo rusų. Miesto gyventojai nežino kur pasidėti. Apie 9 valandą vakaro taip baisiai pradėjo į miestelį šaudyti, kad maniau, jog nieko daugiaus nebeliks, kaip viena juoda žemė. Bet pasitaikė laimingai, kad likusieji nameliai liko nekliudyti. Tik rinkoje, apie rusų ir katalikų bažnyčias nukrito daug bombų. Daugiausiai tai buvo rusų bombos, nes rusų buvo manyta, kad bokšte tupi koks vokietu kas ir pasakoja saviškiams, kaip geriaus į rusų pozicijas pataikius. Taigi rusai taikė daugiausiai į bažnyčią, bet ji liko čiela, tik jos stogas truputį apdraskyta. Bet aplinkui bažnyčią pridirbo daugybę duobių, kurių kiekviena apie masto gilumo ir apie 3 masų skersumos.

Kaip jau minėjau, vokiečiai Šiaulius paėmė bal. 17 d. 1915 m. Ant rytojaus, bal. 18 d. buvo ramu; vadinas, nesišaudė; vietoje šuvių lakstymo, siautė gaisras ir musų kulturingieji žmonės, pa

tingųjų jau nebuvo. Jie traukė šniuru kaip žąsįs viens paskui kitą su ryšeliu vienoj rankoj, o su vaiku kitoj, nežinodami patįs

sinaudodami šitaproga, pradėjo vienas nuo kito vogti. Kilo suirutė ir nebuvo kam tvarkos žiurėti. Vokiečiai, matydami šitą, sutaisė miliciją iš tų pačių žmonių ir pavedė jai tvarkos žiurėti. Šita milicija prižiurėjo, kad nevogtų; kad gatvės butų nuvalytos; kad sudegusių gyvulių lavonai butų po žeme pakasti. Milicija varė prie darbo visuslygiai ir žiurėjo, kad darbas butų padarytas. Už tądarbą žinoma niekas nemokėjo; vargdieniai žmonelės, kuriuos milicija sučiupo ir prie darbo pristatė, dirbo nieko ne sakydami, bet išdykėliai, vagišiukai labai duko ant tų, kurie vertė juos dirbti. Jie nuolat žiurėjo ant milcijos, grumodami jai: "Na palaukite! Sugrįžš kazokai, tąsyk mes varinėsime jus kaip šunis; tąsyk jus turėsite musų klausyti!"

Žinoma, tai buvo tik atkaklumas. Milicija turėjo tvarkos žiurėti ir ji jos žiurėjo. Tuojaus į antrą dieną po išrinkimui milicijos vagystės apsistojo ir tvarka pasidarė.

Vokiečiams įėjus į miestą, namai, krautuvės ir visokios pardaviņėjamos budelės buvo uždarinėta. Tas vokiečiams labai ne patiko ir jie pradėjo uždarytas duris atidarinėti patįs, jei kur šeimininko nebuvo; kur šeimininkas buvo, ten jie liepdavo jam atidaryti namų, ar krautuvės duris ir parodyti, kas viduje yra.

Nuo pasiturinčių gyventojų vokiečiai valgomųjų daiktų ėmė viską, pradėjus nuo duonos baigiant gyvuliais; bet paskutinį palikdavo savininkui. Kur šeimininko nebuvo, ten vokiečiams šį-tą paėmus, likusius daiktus kaimynai išnešiodavo.

Bal. 28 d. Gražus rytas; saulytė šviečia; viskas ramu. Bet žmonės visą naktį negalėjo akių sudėti; jie nerimauja ir kažko laukia; jie laukia, nežino kam jie teks: vokiečiams, ar rusams, bet jų veiduose nematyti, kad jie lauktų kurio daugiaus.

Rymetyje apie 6 valandą einu įmiestelį ir žiuriu, kad gatvės pilnos rusų kazokų; jie laksto raiti ir kas tik jiems papuola, tą šveičia su nagaika, nežiurėdami ar jis kaltas, ar ne. Mat tie vaikinai, kurie žadėjo milicininkus įskųsti rusams, savo pasižadėjimą išpildė ir dabar kazokai kurį tik sučupo, tuojaus vedė už miestelio ir ten pakorė, ar sušaudė be jokio žiurėjimo.

Sunku ir aprašyti, kas nelaimingiem beturčiams teko pamatyti. — Šitas sunkenybes turėjo panešti tik beturčia,i nes turtingųjų jau nebuvo. Jie traukė šniuru kaip žąsįs viens paskui kitą su ryšeliu vienoj rankoj, o su vaiku kitoj, nežinodami patįs

kur.

Kiti likosi ant vietos, sakydami: "Geriaus čia ant vietos nu mirsime, o neisime, kad dar kitur mus galabintų."

(* Šį straipsnį suteikė man panelė M. P. kuri tuom laiku buvo Šiauliuose. A. M. Martus.

MUŠIAI SUVALKIJOJE.

Nuo pradžios karės buvo girdėti per 100 varstų kožnas kanuolės šuvis. Žmonės antiek apsiprato su šuvių griausmu, kad kulkos viršum galvos staugia o jie nė nesidairo. Bet nuo užgavėnių dienos 1915 m. vokiečiai vėl užgulė dalį Suvalkų gub. kaip Naumiestį, Vilkaviškį, Mariampolę, Kalvariją ir t. t. Tuoj atsirado pabėgėlių po visą šį kraštą, po visus miestelius ir kaimus. Iš pradžios pas visus buvo viltis kad tuojaus galės grįžti į namus. Žmonės tikėjosi jogei vokiečius rusai išvys. Tą tikrino ir valdininkai. Bet ko toliau to didesnis balsas girdisi.

Bailųs valdininkai palieka viską ir bėga. Kiek aprimus vėl grįžta atgal. Taip buvo po daug kartų. Su lietuviais visai kitaip buvo —jie visai nebėgo bet juos varė iš namų. Išvaryti jie visados eidavo 5 — 7 verstus pirma fronto ir taip vis stumėsi tikėdamiesi kad galės grįžti į savo namus. Bet didinosi jų skaičius. Taip ir išstumė juos iš visos Lietuvos. Karės ugnis perėjo per visą Lietuva ir pabėgėliai pradėjo sklysti į visą Rusiją.

Liepos pradžioje pradėjo artintis vokiečiai ir kas diena buvo matyti desėtkai gaisrų degančių sodžių.

Vokiečiai užėmė apkasus 5 — 7 verstai nuo mano tėvynės. Buvo viskas girdėti ir šautuvų ir plemiotų balsai ir nakti sunku užmigti per drebėjimą langų ir sienų. Didžiausios ugnįspražektoriai nušviesdavo dangų. Žmones vienok gyveno visu frontu nuo Alytaus iki Seredžiaus. Žingeidavau kaip žmones tarpe kariumenės gyveno. Kartais visai arti frontn budavau. Bet kaip pradėjo vokiečiai labiau veržtis bėgau in tėviškę. Naktį 25 dieną Liepos 1915 m. atsivėrė didžiausias braškėjimas pulemiotų, šautuvų ir kanuolių. Prašvitus, musų kariumenė subėgo in paskutinius apkasus, verstas nuo mano tėviškės. Kareiviai kurie sugrįžo nuo fronto sakė, kad šią naktį labai daug išmušė musų kariumenės. Trečio Sibirsko korpuso 25, 27 29 ir 31 pul-

kų liko beveik visai išmušti ir sako mes niekur negalėsime atsi laikyti. Baisiausias staugimas kulkų eina viršum galvų. Mat vokiečiai mušė į apkasus ir į Šilavoto Bažnyčią kuri stovi gana augštai ir nuo mano tėviškės matyti per 30 ar 35 varstus. Taip apie 8 valandą iš ryto ugnis pradėjo apsupti visą akių plotą. Suskaičiau 85 atskirus gaisrus, o paskui jau buvo matyti vien dumai ir ugnis kaip nuo Skriaudžių Veiverių ir Mauručių. Vi su tuom ruožtu viena kariumenė subėgo į apkasus, kita pasitraukė Kulkų staugimas vis didinosi ir jau numušė Šilavoto bažnyčios bok štą ir viskas dega apie bažnyčią. Keliai ir kelaliai pilni žmonių pėsčių ir važiuotų, visi skubinasi kiek galėdami. Pasakoja visi kad visus panevale išvaro ir namus uždega. Viena moteris skundėsi, kad ją labai sumušė kazokai už tai kad ji nenorėjo iš eiti. Vieni ją mušė, spardė, o kiti namus degė. O čia suki lo lietus perkunija trenkia ir čia iš kanuolių graudžia. Pašiurpo visas kunas. Prašau kareivių kad jie neduotų kazokams viti mano senius tievelius ir brolį su šeimyna, o aš išbėgau trečią valandą į Vilnių.

PAKVIETIMAS NUO LIETUVIŲ DRAUGIJOS.

Baigianties liepos mėnesiui, 1915m. apturėjau nuo Lietuvių Draugijos nukentėjusiems nuo karės šelpti pakvietimą važiuoti į Vilnių ir ten užsiimti tvarkymu pabėgėlių reikalų. Man nuvažiavus į Vilnių, iš ten mane pasiuntė į Sudervą. Sudervoje radau 1983 pabėgėlius; visi jie buvo Kauno gubernijos ir daugiausiai sulenkėję. Be to tarp jų buvo daugelis burliokų nuo Eiriogalos Betigalos, Krakių ir Šiaulėnų.

Suderva yra bažnytkiemis, kuriame yra lenkų bažnyčia ir dvaras. Nuvažiavęs ten radau apie devynis šimtus žmonių susispietusių apie dvaro trobas. Tą vakarą smarkai lijo. Atsivežiau su savim 30 pudų duonos ir cukraus su arbata. Anksti rytą dar saulei netekėjus, jau mano žmonės apie langus šneka, kad atvažiavęs koks tai ponas, kuris duosiąs jiems duonos.

Gerai prašvitus atsikėliau, išdalinau maistus ir paprašiau žmonių, kad man duotų lengvą vežimėlį ir dvi padvadi duonai ir kitiems maistams iš Vilniaus vežti. Gavęs vežimėlį ir, važiuo damas į kaimus pas ukininkus ir dvarponius ir apžiurėjęs vietas pasakiau, kad atsiųsiu pas juos po dvi, ar kiek šeimy-

nų priglausti, bet norinčių jas priimti radau nedaug; daugiausiai atsisakydavo delto, kad **litvini.** Tą pačią atsakymo priežastį davė taip kaimuose, taip dvaruose. Užeinu pas vieną lenkų generolo tipą, tas nei vietos nenori parodyti. Man su juo besiginčijant, atvažiuoja dviračiu viena panelė. Jis grei tai kepurę brukjt nuo galvos po pažaste ir klausia jos, kuo jis galįs jai patarnauti. Tojiprašo kambario; jis ją ir vedasi. Aš klausiu jo pravardės, o jis rėkia visa gerkle, kad jis nelei siąs litvinams nei koja pastovėti ant savo žemės. Aš jam užrašiau šešias šeimynas ir eidamas pasakiau, kad jei jis tų šešių nepriims, tai rytoj atsiųsiu dvylika šeimynų ir draugе su jomis policiją, kuri privers jį priimti jas. Maniau kad jis pliš berėgdamas, bet ką aš paisau jo riksmo.

Sugrįžęs pas pabėgėlius išsiklausinėjau, kurie yra žiauresni, surašiau šešias šeimynas, įdaviau joms raštelį ir pasiunčiau pas jį. Kad jis rėkavo, tai nėra abejonės, bet turėjo jas priimti. Kitas šeimynas išsiuntinėjau kitur ir taip visus išskirsčiau aplinkui per šešis varstus. Žinoma, buvo visokių nusiskundimų ir protestų delto, kad man nebuvo įsakymo to daryti, bet aš nemačiau jokios kitos išeigos. Kuomet gyventojai ėmė protestuoti, aš surašiau pabėgėlių vardus ir pravardės ir iš kur jie paeina ir pasiunčiau policijos viršininkui, prašydamas jo, kad jis duotų prisakymą vietos gyventojams duoti tiems žmonėms prieglaudą ir už tą viską pareikalauti atlyginimo iš valdžios. Tas nutildė visus protestus ir viskas buvo gerai.

Pabėgėlių maitinimo darbą sutvarkiau taip: paskyriau tris patvadas surankioti išvisur maistus, paskui pristačiau žmones, surankiotus maistus žmonėms padalinti: vieną prie raikymo duonos; kitą abecėliškai šaukti visus; trečią sverti — dideliems buvo duodama po du svaru juodos duonos į dieną mažiems po pusantro svaro; ketvirtą cukrų ir arbatą dalinti; penktą miltus ir kruopas (Mažiems ir seniems buvo duodama daugiaus cukraus, baltos duonos, piklevotų miltų ir t. t. Mažais vaikais skaitėsi nuo 1 mėnesio iki 7 metų; dideilais nuo 7 iki 15 metų); šeštą knygas vesti, užrašant kiek kasdien priimta ir kiek išleista ir ir tik vienam mokėjau 15 rub. (į mėnesį). Antgalo išrinkau septynis teisėjus. Jų priedermė buvo žiu-

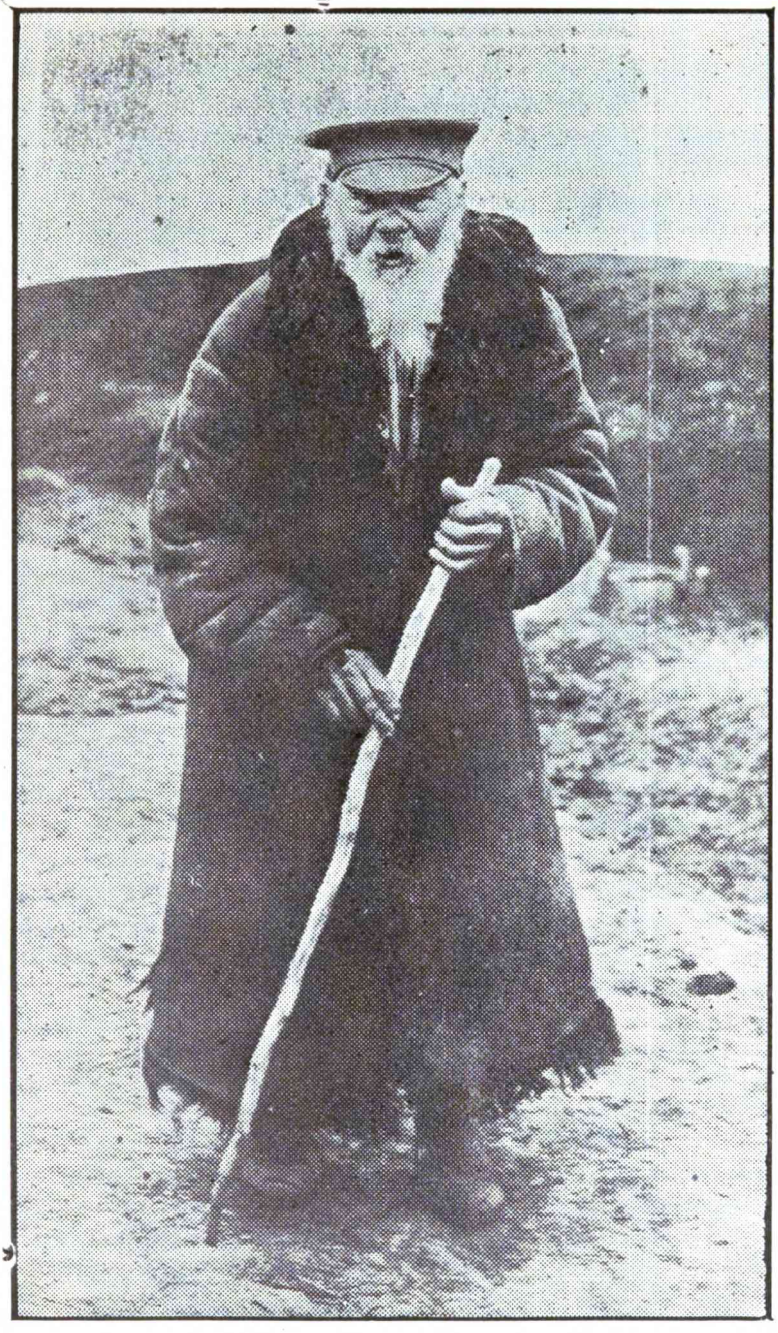

Senas Rusas gimęs ir augęs Lietuvoje skubinasi nuo karės pavojaus. Copyr. Underwood & Underwood.

rėti, kad naktimis niekas neitų į sodus, į daržus, bulvių kasti ir t. t. Jie pasiskirstę vaikščiojo po tas vietas, kur žmonės gyveno ne tik dienomis, bet ir naktimis. Sugavę kaltininką vedė pas mane ir čia buvo paskiriama jam bausmė: tulam laikui buvo sulaikoma jam pašalpa, ar tam panašiai.

Didžiausį vargą turėjau su dvaro žmonėmis; del jų turėdavau nemalonumų ant kiekvieno žingsnio; jie vogė visomis pusėmis. Budavo net litaniją begiedant jie vienas kitam ištraukdavo iš kišeniaus kas jiems patinkamesnio buvo.

KUNIGO NEKUNIGIŠKUMAS.

Sudervoj bestovint teko patirti kokių biaurių kunigų esama. Numirė vienam mano žmonių dviejų metų kudikis. Nueina pas vietos kunigą lenką, ir prašo jo priimti kunelį į kapus palaidoti; jis jiems atsako, kad lietuviai yra pagonįs ir jų šventoje vietoje laidoti negalima. Jam darodinėja, kad moti na ir kudikis buvo krikštytas, bet jis savo pasakoja ir tiek. Atbėgo moterįs pas mane prašyti, kad aš priverščiau jį leisti kudikį kapuose palaidoti; aš tąsyk turėjau daug darbo su kitais reikalais todel, nenorėdamas su tuo žiopliu kovą užvesti, patariau joms palaidoti kudikį kitose kapinėse ir tuomi tas incidentas pasibaigė.

Po to gema vienai moteriai kudikis; nueina pas jį pakrikštyti, jis nekrikštija; Aš vėl, nenorėdamas su juo tąsytis, paimu kudikį, nuvežu į Vilnių ir ten jį pakrikštiju. Lenkiuosi jo kiek galėdamas, bet kur tu jo išsilenksi; jis vis randa kuomi prie mano žmonių prisikabinėti. Nueina jie į bažnyčią pasimelsti, tai jis išranda, kad jie negerai klupo, kad šventoj vietoj prie sienos glaudžiasi, ir vis baisiausiai juos kolioja. Kasdien vis nauji užsipuldinėjimai ir žmonės tolydžio man skundžiasi ant jo. Jau griežiau ant jo dantį ir žadėjau jam turkišką pirtį sutaisyti, tik gavau nuo valdžios prisakymą greitu laiku trauktis iš ten toliaus ir tokiu budu liko jo kailis sveikas.

Į BENICĄ IR TEN APSISTOJUS.

Buvo prisakyta man trauktis su pabėgėliais į Benicą, Vilniaus gub., 20 varstų nuo Maladžių. Žmonės sukruto bėgti tuojaus, bet aš jiems apreiškiau, kad kelsimės už trijų dienų ir jie aprimo.

Važiuodamas per Vilnių, paėmiau 10 pudų cukraus, tam

rėti, kad naktimis niekas neitų į sodus, į daržus, bulvių kasti ir t. t. Jie pasiskirstę vaikščiojo po tas vietas, kur žmonės gyveno ne tik dienomis, bet ir naktimis. Sugavę kaltininką vedė pas mane ir čia buvo paskiriama jam bausmė: tulam laikui buvo sulaikoma jam pašalpa, ar tam panašiai.

Didžiausį vargą turėjau su dvaro žmonėmis; del jų turėdavau nemalonumų ant kiekvieno žingsnio; jie vogė visomis pusėmis. Budavo net litaniją begiedant jie vienas kitam ištraukdavo iš kišeniaus kas jiems patinkamesnio buvo.

KUNIGO NEKUNIGIŠKUMAS.

Sudervoj bestovint teko patirti kokių biaurių kunigų esama. Numirė vienam mano žmonių dviejų metų kudikis. Nueina pas vietos kunigą lenką, ir prašo jo priimti kunelį į kapus palaidoti; jis jiems atsako, kad lietuviai yra pagonis ir jų šventoje vietoje laidoti negalima. Jam darodinėja, kad moti na ir kudikis buvo krikštytas, bet jis savo pasakoja ir tiek. Atbėgo moteris pas mane prašyti, kad aš priverščiau jį leisti kudikį kapuose palaidoti; aš tąsyk turėjau daug darbo su kitais reikalais todel, nenorėdamas su tuo žiopliu kovą užvesti, patariau joms palaidoti kudikį kitose kapinėse ir tuomi tas incidentas pasibaigė.

Po to gema vienai moteriai kudikis; nueina pas jį pakrikštyti, jis nekrikštija; Aš vėl, nenorėdamas su juo tąsytis, paimu kudikį, nuvežu į Vilnių ir ten jį pakrikštiju. Len kiuosi jo kiek galėdamas, bet kur tu jo išsilenksi; jis vis randa kuomi prie mano žmonių prisikabinėti. Nueina jie į bažnyčią pasimelsti, tai jis išranda, kad jie negerai klupo, kad šventoj vietoj prie sienos glaudžiasi, ir vis baisiausiai juos kolioja. Kasdien vis nauji užsipuldinėjimai ir žmonės tolydžio man skundžiasi ant jo. Jau griežiau ant jo dantį ir žadėjau jam turkišką pirtį sutaisyti, tik gavau nuo valdžios prisakymą greitu laiku trauktis iš ten toliaus ir tokiu budu liko jo kailis sveikas.

Į BENICĄ IR TEN APSISTOJUS.

Buvo prisakyta man trauktis su pabėgėliais į Benicą, Vilniaus gub., 20 varstų nuo Maladžių. Žmonės sukruto bėgti tuojaus, bet aš jiems apreiškiau, kad kelsimės už trijų dienų ir jie aprimo.

Važiuodamas per Vilnių, paėmiau 10 pudų cukraus, tam

tikrą apštį piklevotų miltų, makaronų, arbatos ir k. d. Daug negalėjau imti su savim, nes visų vežimai buvo užkrauti savais daiktais. Pinigų išvažiuodamas turėjau 500 rublių. Maniau nuvažiavus ir kur patogiaus apsistojus, p. Yčas, kaip Komiteto buvo žadėta, prisiųs man daugiaus pinigų, aš aprupinsiu žmones maistu kokiam mėnesiui laiko išskirstęs juos po kaimus, sto vėsiu su jais ant vietos.

Išvažiavęs pirma savo žmonių, pakeliui suradau tinkamą vietą Salos. Buvo didelis miškas ir netoli gelžkelio stotis. Nuo ten į Benicę buvo dar 40 ar 50 varstų. Maniau ten apsistoti. Nuvažiavau į Smurgonius pas apskričio viršininką prašyti, kad jis išduotų policijai ir vietos gyventojams prisakymą pildyti ma no reikalavimus. Viršininkas sutiko ir prašomą prisakymą išdavė.

Apsirupinęs tuo išsiunčiau žmogų Benicos apžiurėti, o pats sugrįžau į Salus. Sugrįžęs randu tulą sulenkėjusį lietuvį Daugėlą, išsikabinusį iškabą, kurioje jis sako, kad jis yra vienatinis tos vietos valdytojas lietuvys ir prie jo yra kunigas lenkas. Man kiek palaukus pradėjo atvažiuoti ir mano žmonės. Žiuriu jis bėga prie kiekvieno vežimo ir kalbina apsistoti pas jį. Aišku buvo, kad jam labai norėjosi vadovauti sulenkėjusiais lietuviais. Į tą tarpą sugrįžo tas, kurį buvau siuntęs į Benicą ir aš iš jo pasakojimo pamačiau, kad Benica buvo mums tinkamesnė vieta negu Salotai. Taip aš pernakvojau Salotuose ir, atsikėlęs rytmetyj, pasakiau žmonėms, kad aš važiuoju į Benicą ir tie, kurie su manim nori laikytis, tegul važiuoja paskui mane. Visi atsiliepė, kad jie važiuoja su manim ir taip susiruošę išvažiavome.

Benicoje yra dvaras ir bažnyčia. Atvažiavęs į vietą tuojaus pasiunčiau Yčiui telegramą, reikalaudamas kad prisiųstų man pinigų. Tuo tarpu ėmiausi skirstyti žmones pokaimus ir dvarus ir kol aš juos išskirsčiau kelios dienos perėjo. Atsakymo nuo Yčo nebuvo. Nesulaukdamas jo, važiuoju į Vilnių, manydamas, kad pas vilniškius gal kiek gausiu. Vilniškiai sako, kad jie gali duoti tik kelis šimtus, nes visi pinigai esą pas Yčą Petrograde. Iš Vilniaus kasos jie nenorėjo didesnės sumos išduoti, nes nebuvo žinios kaip greitai ir kokion pusėn dalykai pakryps.

Maisto galėjau gauti užtenkamai, bet reikėjo 9 varstus Vilniaus važiuoti arkliais į Vileiką juos parsivežti. Nuėjau pas gelžkelio stoties viršininką klausti, kuomet jis galėtų man vagoną duoti maistams parsivežti; tas atsako, kad už trijų dienų galėsiąs pasakyti, ar jis galės man vagoną duoti, ar ne.

Gaišinti laiką ir šitaip ant dvejo laukti aš negalėjau ir nusprendžiau jieškoti išėjimo. Sugrįžau Benicon su trimi šimtais rublių, kuriuos nuo vilniškių gavau, nupirkau rugių ir prisakiau duoti miltų tik biedniausiems, o pats, sužinojęs, kad persiskyrusio Vilniaus Komiteto dalis apsistojo Pskove, nuvažiavau jos jieškoti, pasitikėdamas ten ką gauti. Pskove suradau Adolfą Tumėną, kuris tuo kartu buvo Komitete ir jam papasakojau, kad man reikalingi pinigai ir aš kuogreičiausiai turiu grįžti atgal. Jis manęs išklausęs, ramiai pasakė man, kad aš nerei kalaująs skubintis ir be strioko galįs sugrįžti. Nors neturiu kantrybės nesiskubinti, bet ir skubintis be pinigų negalėjau; reikėjo laukti kol juos gausiu. Jies kviečia mane prie arbatos. Nueiname; paduoda arbatą, jis persižegnoja, sriubčiodamas išgeria ją ir vėl persižegnoja ir sako man, kad pas juos yra pinigų ir kad reikia su Šilingu pasikalbėti.

Nueinu pas Šilingą, paduodu jam surašą savo žmonių ir sakau, kad mes esame Benicoj, Vilniaus gub., kad man labai reikalingi pinigai; kad vilniškiai mane pasiuntė čia ir kad aš tuojaus norėčiau gauti bent 500 rub., o kitus gal galima bus prisiųsti, nes aš su savo žmonėmis nemanau kur toliaus trauktis, kadangi visi jie yra ukininkai, ibėgę su savo šeimynomis ir gyvuliais ir ir jiems yra sunku bėgti. Taigi maniau aprupinsiu juos maistais bent dviem ar keturioms savaitėms, o paskui jei vokiečiai ir apsups juos, tai jie kiekvienas galės skirstytis kas sau, kur kas gyvena.

St. Šilingas išklausė mano aiškinimo ir su ironija nusišypsojęs pasakė man: Matau, tamsta, pesimistiškai žiurai į tų žmonių vargus. Tie vargai nėra tokie baisųs, kaip tamsta sakai. Nesiskubink su tuo atliksi tą ir be strioko. Važiuok šiandien su manim Petrogradan, pasikalbėsime su p. Yču ir paėmęs nuo jo pinigų sugrįši.

Sutikau su šita jo propozicija ir išvažiavome Petrogradan. Nuvažiavęs bėgu kuogreičiausiai pas p. Yčą. Yčas sako man,

kad palaukčiau kol jie manęs pašauks. Kam man reikėjo laukti nežinau. Žmonių kontoroje nebuvo; jis buvo neužimtas ir galėjo su manim atlikti reikalą be atidėjimo jo. Bet kad jis taip liepia, turiu klausyti; jis yra galva tam.

Šitaip laukiu vieną dieną, kitą, —vis manęs nešaukia. Neiš kentęs, einu vėl pas jį ir sakau jam, kad žmonės badą kenčia ir kad aš negaliu ramiai laukti, bet atsakymą gaunu tą patį: aš turiu palaukti, kol jie man praneš.

Ant galo ketvirtą dieną jis skiria man 800 rublių. Aš jam sakau, kad valdžia skiria kiekvienam pabėgėliui po 20 kap. į dieną ir kad sulyg šito paskyrimo man reikia kasdien po 396 rublius turėti, ba žmonių yra 1987, o jis pralaikęs mane keturias dienas, duoda kaip tik dviejų dienų maistui. Grįžau atgal. Ties poloc ko tiltu radau baisių žmonių susikrušimą. Vokiečiai tiltą sugriovė ir persikelti antron pusėn nebuvo galima. Šiaip-taip davažia vau iki Minsko, o toliaus nei iš vietos, nes jau keturios dienos kaip traukiniai paliovė vaikščioti. Kaip dasigauti į Benicą nematau jokios vilties.

MINSKE.

Antgalo sužinau, kad Benica yra vokiečių rankose ir kad mano žmonės išblaškyti atvažiuoja visokiais keliais į Minską. O vėjas ir lyja kaip iš viedro pila. Bėgu stotin, bet čia žmonių tiek prisigrudę, kad negaliu nei pasiskverbti. Man pro žmones vos-ne-vos prasiskverbus, prieina prie manęs verkdamas mano burio žmogus iš Benicos Sakevičius ir sako, kad jis atvažiavęs Minskan ant pusiau sumušto vagono pro baisiausią mušio ugnį; jis sakė, kad daugumą to burio žmonių užgriebė vokiačiai, o kiti palikę viską bėgo, kur kam pakliuvo ir tokiu budu daugelis šeimynų pasiklaidino, vaikai nubėgo vienur, tėvai kas sau nubėgo kitur.

Perstojus lyti, einame iš miesto ir randame keturioliką atvažiavusių mano žmonių. Jie skundžiasi ir išmetinėja man, pasakodami, kaip su jais buvo. Jie laukė manęs aštuonias dienas. Vienas rusas siulėsi jiems vesti juos, bet jie buvo įsitikėję į mane ir laukė manęs. Jiems taip belaukiant užėjo vokiečių kareivija ir jie, išsigandę, palikę kas ką turėjo — gyvu-

lius daiktus, ir visi bėgo kur kas šmanydamas.

Tiems nepabaigus savo nelaimių pasakoti, ateina Juzė Butkevičienė ir išnaujo duoda man pipirų: Ponuli, kodėl taip su mumis padarei ir įvedei mus į tokią bėdą? Aš nerandu savo trijų vaikų; vyriausias devynių metų. Ar jie po vokiečiu liko, ar juos užmušė, nežinau. Va išgelbėjau du vaiku mišku bėgdama, radau vienas 4 metų, kitas septynių. Kur jų motina liko, jie patįs nežino; jie sako bėgę paskui pažystamus; anie nu bėgę, o jie, nepaspėdami su jais bėgti, pasiliko ir aš juos radau miške.

Čia ji pradėjo raudoti ir man išmetinėti, sakydama, kad jie visi buvo ant manęs atsidėję, o aš juos suvyliau ir svarbiausiame momente palikau juos vienus. Visų akįs buvo pilnos ašarų, bet kiti pradėjo mane užtarti, sakydami, kad visuomet buvęs jiems geraș, tai ir dabar nežinia, ar čia buvo mano kaltė, ar kieno kito, kad aš pas juos didžiausiame reikale nepribuvau. Aš pats teisintis nenorėjau kadangi besiteisindamas turėjau kaltinti draugiją, o to padaryti man nesinorėjo.

Tuo tarpu pradėjo atvažinėti ir daugiaus mano žmonių. Tie, kurie atbėgo su savo daiktais, jau nusibodo jiems jie turėt ir kiekvienas geidė, kad kuogrečiausiai juos pardavus ir ėjus kur akįs veda, kad daugiau tokių nelaimių nemačius.

Po tokių išmetinėjimų negalėdamas jiems toliaus vadovauti, aš pasakiau jiems, kad del nežinomų jiems priežasčių aš atsisakau juos vesti ir toliau jie tegul taip daro ir save gelbsti, kaip kas išmano.

Man šitą pasakius jie vėl pro verksmus pradėjo šaukti, kam aš juos šitaip apleidžiu. Man jų buvo gaila ir aš negalėjau jų taip palikti, todėl sutikau su jais pavažiuoti iki rekvizicijos vietai,, kuri, sakė, bus nuo Minsko už 20 varstų ir ten su jais pabuti, kol jie savo gyvulius ir daiktus parduos.

Minske atvažiavau su p. Žitkevičium ir jam pavedžiau atvažiuojančius pabėgėlius grupuoti, o pats išvažiavau su tais, kurie jau buvo atvažiavę. Pinigus palikau pabėgėlių tvarkymo reikalams, pasiėmęs iš jų 200 rublių. savo burio reikalams.

KETURIŲ SAVAIČIŲ KELIONĖ ARKLIAIS.

Rugsėjo 6 d. apleidome Minską ir išvažiavome rekvizicijos vietos jieškoti, kuri ketino buti Kološčioj už 20 verstų nuo

Minsko prie kelio einančio į Borisovą. Išvažiavę tuojaus radome miške gerą burį išvaikytų žmonių Suvalkų, Gardino ir Vilniaus gubernijų; visi jie buvo lietuviai. Pavažiavus II varstu toliaus radome jų dar daugiaus. Visi jie prisidėjo prie musų ir tokiu budu pasidarė geras burys. Pavažiavus dar tris varstus toliaus, radome kelis Kauno gubernijos, kurie buvo su mumis seniaus; jie pamatę mus su džiaugsmu pradėjo mus sveikinti. Šitie ir prie musų prisidėjo, laukdami išganymo nuo manęs.

STOTIS PAMIŠKĖJ.

Šitaip visu buriu bevažiuodami privažiavome gelžkelio stotį kaime. Palikau žmones prie kelio miške, o pats nuėjau stotin paklausti stoties viršininko, ar jis nežino, ar čia yra rekvizicijos vieta, ar ne. Įėjus ir man paklausus, jis išsigandusiu balsu prašo manęs prisėsti ir išeina pro duris laukan užraudusiu veidu, per petį vis į mane atsižiurėdamas. Už penkių minučių ateina jis ir atsiveda kareivį ir du žandaru. Tie sako, kad jie nori mane apžiurėti, ar ko pas mane nėra. Nors ir nieko priešingo valdžiai pas mane nebuvo, bet ir nebuvo smagumo stovėti, kuomet jie krato. Vienok nieko nepadarysi, turiu sutikti. Du sustojo iš šonų, o vienas ėmė krėsti. Man kaip tyčia užėjo čiaudulys ir aš smagiai nusičiaudėjau, padarydamas baimės krėtikams. Iškrėtę jie rado pas mane Kauno guber natoriaus leidimą paskaitas skaityti ir kitus blagonadiežnus dokumentus ir lengviaus atsidusę papasakojo man, kad jie tikrai palaikė mane vokiečiu ir bijojo, kad aš bombos neišsprogdyčiau. Ant stoties viršininkas paaiškino man, kad rekvizicijos stoties ten nebus, bet ji esanti, ar busianti Borisove, už 150 varstų toliaus.

Atėjęs pas žmones papasakojau, ką apie rekviziciją gir dėjau. Visi išreiškė norą važiuoti ten; artinasi žiema, o gyvulių nėra kur padėti, nei kuo maitinti.

BORISOVE.

Nuvažiuojame į Borisovą ir nueinu pas komendantą. Tas man sako, kad ten rekvizicijos nebus, bet yra maršrutas pasiekimui Oršos Mogilevo gubernijoj. Jis man paduoda popierą, kad surašyčiau ant jos žmones ir arklius. Surašiau, padaviau jam tą surašą ir skundžiuosi, kad turiu tokią daugybę žmonių ir

Pabėgėliam suteikiama pieniška pagelba Rusiško klioštoriaus seserų. Copyr. Underwood & Underwood.

gyvulių, o neturiu kuo jų maitinti. Jis duoda man 30 rublių ir liepia leisti telegramą savo draugijai, kad ji prisiųstų man penkis tukstančius rublių ir mes kas 20 ar 30 varstų gausią paval gyti ir po 12 svarų avižų ir po 15 svarų šieno kiekvienam arkliui maitinimo punktuose. Į Oršą gi nuvažiavę mes gausią nemokamus bilietus ir galėsią važiuoti, kur kam tinką.

Sugrįžęs tą viską papasakojau žmonėms ir jie nusidžiaugė, kad angalo gausią prekiniu vagonu važiuoti; nebutų ko džiaugtis tokia kelione, bet po visa to, ką mes perleidome, važiuoti prekiniu vagonu, ištikro, buvo pasilepinimu.

Išvažiavome iš miesto į mišką ir jame prabuvome dvi dieni ir dvi nakti. Ant galo sušaukiau visus ir sakau jiems, kad musų yra blogas padėjimas. Draugijos pinigų turiu vos 200 rublių, o žmonių ir gyvulių daug; kiekvienam reikia maitintis, o kelonė tolima. aš jiems rekomendavau pabėgėlį kunigą Gražulį, kuris tuo tarpu buvo Borisove. Sakiau jiems, kad Draugija, turėdama užtikimą sau žmogų, jo klausis ir kuomet tas pareikalaus iš Draugijos pinigų, toji jam prisiųs ir jiems nereikės tokio didelio vargo vargti.

Šitą mano įnešimą keli parėmė, bet daugumas norėjo, kad aš pasilikčiau su jais. Tą pačią propoziciją padaviau Draugijai, bet jokio atsakymo negavau. Pamesti žmonių negalėjau, todel reikėjo su jais pasilikti ir gelbėti jiems kiek galint. Pasakiau jiems, kad toliaus bus duodama pašalpa tik 214 žmonių, kurie neturi nei tai dienai ką pavalgyti ir nei cento pinigų.

Pakilo verksmas, rugonės, bet antgalo visi nusimalšino ir tuomi tas pasibaigė. Važiavome toliaus. Aš lengviau prikrautu vežimu važiavau pirma ir apžiurinėjau kur tinkamesnė vieta bus pernakvoti ir pasiganyti; paprastai žiurėdavau, kad butų arti kelio bulvių pasikasti, kopustų pasikirsti, sausų malkų, vandens, ir tt. Už padarytus nuostolius gyventojams nieko nemokėdavome; išvažiuojant palikdavau jiems raštelį, kad atsiimtų atlyginimą už juos iš valdžios.

Šitaip bevažiuodami privažiavome vieno generolo dvarą; prie kelio stovi gražus laukas bulvių. Išlipau ir einu prašyti, kad leistų žmonėms pasikasti. Savininkas klausia manęs kiek musų yra; sakau apie septyni tukstančiai. Jis pakratė galvą ir sako, kad neleisiąs. Aš jam aiškinu, kad tie žmonės netu

ri ką valgyti, bet badą kenčia ir jiems reikia gauti kas nors pavalgyti, be to jis gauna raštelį, su kuriuo jis gaus atlyginimą iš valdžios, bet jis nei šnekėt nenori. Matau, kad nieko nebus ir aš jo neperkalbėsiu, padėjau rasčiuką ant stalo ir išėjau per duris, palikęs jį rėkiant. Išėjus man ant kelio atvažiavo ir mano žmonės. Sustabdžiau juos ir pasakiau, kad jie čia gali pasikasti bulvių. Visi iššoko iš vežimų, pasklido po bulves ir už 3 ar 5 minučių kiekvienas atsinešė sau bulvių. Generolas išėjęs pradėjo rėkauti, bet jie sulipo į vežimus ir tartum visai jo riksmo negirdėdami nuvažiavo sau. Aš palaukiau, kol paskutinis vežimas nuvažiuos, vėl nuvažiavau pirma visų. Už psant ros valandos privažiavome mišką ir sustojome pasijieškoti tinkamos vietos pasiganyti. Išėjusieji jieškoti sugrįžo ir pasakė, kad už 2½ varstų kirtime yra gera ganykla, o už pusantro varsto yra vandens. Nutarėme apsistoti. Moterįs tuoj ėmė bulves skusti, vyrai vieni nuėjo malkų jieškoti, kiti su viedrais vandens, treti nusivedė arklius ganyti. Už valandėlės vienas sugrįžta ir sako, kad burliokas neleidžia vandens imti. Bulvės jau suskustos ir reikia tiktai vandens. Bėgu ir mėginu jį perkalbėti, bet jis sako, kad jis niekam neleisiąs iš savo šulinio vandens semti, o mes jei norį vandens gauti, tai galį rasti jo už 3½ varstų. Klausiu jo, ar jis mano, kad mes jam visą šulinio vandenį išsemsime. Ne, Girdi, to vandens yra užtenkamai, tik jis jo niekam neduosiąs semti be pinigų. Visi mano aiškinimai, kad mes negalime jam už vandenį mokėti, nes neturime iš ko nieko nepagelbėjo. Matau, kad su juo nesusikalbėsiu. Pasakiau saviškiams lietuviškai, kad atneštų man kokių virvių jį surištį. Maniau surišime jį, nunešę po vežimu paguldysime surištą ir ant rytojaus važiuodami nuvešime jį policijai atiduoti.

Sunešė kas juostą, kas apivaras ir padavė man, o gudas žiuri ir stebisi, kas čia iš to bus. Priėjau prie jo ir paėmiau jį už rankos. Jis klausia manęs, ką aš norįs daryti su juo. Musiškiai sako jam rusiškai, kad aš žadu jį surišti. Gudas pamatė, kad čia bus prastai, ištraukė savo ranką iš manęs, pabėgėjo toliaus ir rėkia visa gerkle, kad jis mus areštuosiąs, kad mes vandalai, ir tt. Mums to tik ir reikėjo, kada jis nuo šulinio pasitrauktų. Apspito visi šulinį ir prisisėmė kiek reikia vandens.

Taip ir susitaisėme vakarienę. Po vakarienei vieni išėjo arklius ganyti, kiti visi sugulėme kas po vežimu, kas ant vežimo, kas po medžiu.

POPO APGAVYSTĖ.

Perleidę naktį ant rytojaus sukilome ir po pusryčių vėl išvažiavome toliaus. Jau žinojome, kad už 35 varstų gausime patįs pavalgyti ir arklius pasišerti. Aš nuvažiavau pirmiau už prašyti, kad butų prirengta valgis ir parupinta pašaras. Nuvažiavęs į vietą suradau, kad tuomi turi pasirupinti popas Juzupov Kerenič. Paklausus jis pasigyrė man, kad jis vakar gavęs žinią apie musų atvažiavimą ir viską tinkamai prirengė. Jau, girdi, viralas verda ir kaip tik tavo žmonės atvažiuos, tegul ateina ir ima.

Aš jam užsiminiau, kad jis paimtų iš manęs žmonių surašą, tai sulyg jo bus lengviau jam tie valgiai sutaisyti ir mums ne reikės laukti ir tas bus mums dideliu patogumu, nes ant vietos nakvoti nėra kur, reikės į miškę važiuoti, o miškas dar už 6—7 varstų. Bet jis užtikrino mane, kad jis viską turi su ruošta.

Žmonėms atvažiavus, moteris pasiunčiau viralo ir duonos atsinešti, o vyrus nusivedžiau gana atokiai popo kluonan pašaro gauti. Popas ėmė rašyti visų pravardes; surašė apie 300 ir dar nei vienam neduoda; Prašau jo priėjęs, kad jis duotų žmogų išdavinėti pašarą tiems, kurie yra jau užrašyti, nes mums yra sunku laukti, kol jis pats viską atliks, bet jis man atsakė, kad jis pats viską turįs padaryti.

Ką gali daryti su juo; einu pas moteris žiurėti, kad nors greičiau susitaisytų ir neštųsi valgius pas vežimus. Ateinu, klausau didžiausias larmas. Rodo jos man įvіralą, ogi juodas kaip pamazgos. Kas jį gali valgyti, klausia jos manęs.

Viralo matyt senai išvirta ir ilgai stovėta geležiniame puode. Valgyti jo, žinoma, negalima. Einu prie virėjų ir klausių, ką jos padarė su tuo viralu. Tos pasakoja, kad tas viralas jau trečia diena, kaip išvirtas ir nuo geležinio puodo yra pageležiavęs. Prašau, kad atiduotų toms moterims bent duoną. Nusivedė mane į kitą kambarį ir parodo apie 7 bandeles, kurių galėtų užtekti kokiai dvidešimčiai žmonių.

Einu pas popą reikalauti, kad jis nupirktų duonos, ar duo-

tų jiems pinigų ir sutinku ateinančius vyrus; spiaudo ir keikia jie popą susiriezdami. Girdi, tas prakeiktas ilgaplaukis visus mus susiprašė, o šieno turi vos kokius 5 pudus ir tas kaip samanos.

Nueinu pas jį ir sakau jam, kad jis duotų mums tiek pinigų, kiek išeina užsirašiusiems žmonėms už duoną, arbatą, cukrų ir pašarui ant kiekvieno arklio po 12 svarų avižų ir po 15 svarų šieno, nes tuos visus pinigus jis gaus iš valdžios, padavęs žmonių surašą.

Popas išgirdęs šitą užsidegė piktumu ir pasakė, kad aš esąs tokis maištininkas, kokio jis dar nėra matęs, o mano žmonės esą visi bejokios tvarkos ir tik rėkauti težino.

Jis ėmė gązdinti areštavimu, bet aš nieko jam neatsakiau tik šypsojausi ir laukiau, kol jis nustos rėkavęs. Kuomet jis nuti lo, aš ir vėl kužinu jį, kad jis duotų mums pinigus, nes laiko nėra, Popas vėl pradėjo mane keikti, sakydamas, kad jie savo vaikus siunčia lieti savo kraują už musų prakeiktą kraštą, kad tik jis netektų vokiečiu, ir mums duoda valgyti ir pašaro, o mums, girdi, kaip netinka, taip netinka.

Nors nenorėjau su juo ginčus varinėti, bet neiškentęs pasakiau jam: Kas gi jus prašė, kad jus savo vaikus siųstume te musų šalį plėšti ir deginti? Mes neprašėme. Bet jus juos atsiuntėte; jie išnaikino ją ir dabar neatiduodate ne to, kas yra Dumos paskirta.

Čia popas dar aršiaus pradėjo rėkauti. Nenorėdamas bartis su juo, nuėjau miesto perdėtinio raštinėn sustatyti protokolą ant jo, bet raštinėj man pasakė, kad perdėtinis kur tai išvažiavęs. Bandžiau surasti kitą kokį viršininką, bet taipgi neradau. Matyt jie nugirdo apie popo skandalą ir prasišalino, kad jiems nereikėtų į tą dalyką maišytis.

Pasikasiau pakaušį ir, nieko nepešęs, atėjau pas savo žmones. Susitąisėme ir alkanais gyvuliais nuvažiavome toliau.

Šitokių ir šitiems panašių atsitikimų turėjome daugiausiai. Bet, nors nedaug, radome ir tokių žmonių, kurie iš tikros širdies gelbėjo mus kiek galėdami. Kur tik maitinimo punktu užžiurėjo popas, ten nebuvo geriau kaip pas augščiau minėtąjį Juzupovą Kereničą.

ORŠOJE.

Nuvažiavę į Oršą, Mogilevo gubernijoje, radome baisiausias minias žmonių suvažiavus iš visų kraštų. Nuėjome pas Raudonojo Kryžiaus maitinimo punkto užžiurėtoją pagelbos prašyti. Jis davė dviem dienom maisto ir patarė nuvažiuoti į mišką esantį nuo miesto už 4½ varstų, kur esanti gera ganykla ir mes ten galėsią dieną kitą pasilsėti. Apskričio viršininkas davė 100 pudų šieno ir atsiprašė, kad daugiaus negalįs, nes nėra nei šieno, nei avižų, kadangi per 300 varstų aplinkui stovi šimtai tukstančių kariumenės ir viską išpirkę. Be to jis man pasakė, kad rekvizicijos Oršoje nebuvią, nes gelžkeliu nesupė ja kariumenę gabenti nuo Galicijos Į Rygos fronta ir kariumenei pačiai dažnai priseina po 3, 5 šimtus varstų keliauti pėsčiai ir todėl, paėmus iš žmonių daiktus, nebutų kur jų dėti. Vadinas, mums su visais daiktais priseina keliauti toliaus, į Smolenską, kaip man pasakė.

Nuvažiavome į mišką; atvežė šieną ir maistus, išdalinau visiems ir pranešiau, kad čia rekvizicijos teipgi nebus ir mes turė sime į Smolenską važiuoti daiktus parduoti.

Žmonės, išgirdę šitą, taip susirupino, kad į juos gaila buvo žiurėti. Vienok aš juos šiaip taip suraminau ir pasakiau, kad jie pasikastų bulvių, pasiganytų kelias dienas, o aš važiuosiu į Mogilevą žiurėti, gal ten bus galima daiktus parduoti.

KELIONĖ Į SMOLENSKĄ.

Čia man šitaip su žmonėmis bešnekant, atbėga miško užveizdas ir sako, kad miške nevalia ugnis kurenti. Pribėgęs gesina vieną, o čia jų dega keli šimtai. Jis bėgioja, rėkauja ir varo mus laukan iš miško, bet jo niekas neklauso. Jis nuėjo pas policijos viršininką ir atneša panepimą, kad mes iš miško išsineštume. Aš jam priėjęs sakau, kad mus gali iš čia tik vienas komendantas, daugiaus niekas. Liepiu jam eiti sau ir neateiti daugiaus, nes manęs čia nebus, o žmonės be manęs nevažiuos niekur kol aš sugrįžšiu.

Taip palikęs savo žmones miške, nuvažiavau į Mogilevą. Tuomi laiku ten buvo visa karės valdžia. Per keturias dienas vaikščiojau pas visokius viršininkus, tariausi, bet galų gale pasirodo, kad mes turime važiuoti Smolenskan daiktus parduoti.

Sugrįžęs papasakojau žmonėms kaip yra ir vėl prisirengėme į ilgą kelionę. Prieš išvažiuosiant pasišaukiau tris vietos ukininkus, priskyriau prie jų du iš pabėgėlių ir pavedžiau jiems sužiurėti, kiek mes bulvių nukasėme. Šitai komisijai viską surašiųs ir man po tuo raštu pasirašius, tą dokumentą išsiuntėme gubernatoriui, o mes leidomės kelionėn. Nusidriekė vežimas paskui vežimą per tris ar keturis varstus. Kadangi jau atsirado biauręs orai, šąlo ir lijo mažne kasdien, tai ant vežimų pritaisėme budas iš palų, kad bent kiek nuo lietaus apsigynus.

Pavažiavus apie 17 varstų, duoda man žinią, kad vieno vežiko, kuris Butkuvienės našlaitukus vežė, arklys pastipo. Klausiu, ar kas negalėtų paimti tos moters daiktus ir tuos du vaikučiu. Nesiranda nei vieno. pasamdau arklį iš kaimo, priduodu žmogų ir įsakau nuvežti tą žmoną su daiktais ir vaikais artimiausion gelžkelio stotin, įduodamas raštelį pas stoties viršininką, kad jis duotų atsiųstiems bilietus nuvažiuoti kur toliaus nuo karės lauko ir pasirupintų surasti jiems kokią priegłaudą.

Apsirupinus su tais, važiavome toliaus. Dieną praleidus kelionėje miršta 70 metų senukė; kadangi palaidoti nėra kur, tai nabaštiką vežamėsi su savim toliaus.

Antrą dienąmiršta trijų metų vaikutis. Motina biedna, bet iš paskutinių ką turi sukrapšto kelis rublius ir duoda vaikučio palaidojimui. Palaidoję numirėlius važiuojame toliaus. Už trijų dienų trečią valandą nakties atbėga pas mano vežimą Dobilienė, — ta pati žmona, kurios vaikutis tapo palaidotas, ir verkdama pasakoja, kad jos dvi mergaitės mirė, viena 5 metų, kita 7. Ji pati neturi jau nei skatiko, o norėtų jas palaidoti katalikų kapuose. Kapai į šoną už 14 varstų. Sutarėme čia apsistoti ir tas mergaites palaidoti. Daviau penkis dolerus.

Po šermenų ant rytojaus dar pro tamsą vėl leidomėsi kelionėn ir taip keliavome nuo tamsos iki tamsai, kol miške radome vietą kur pernakvoti.

Kadangi miške išsisklaidžius sunku buvo susišaukti, tai aš įsitaisiau sau triubą. Ant pirmo triubos balso reikėjo keltis, ant antro pusryčauti, ant trečio važiuoti. Taip pat įdaviau triubą tam, kuris važiavo paskutinis, kad atsitikus kokiai nelaimei jis galėtų duoti man žinią.

Vieną rytą visiems susitaisius važiuoti, ateina pas mane Gaučienē apsitaisiusi viena plona vasarine jakute su kudikiu ant rankų ir su ašaromis akyse skundžiasi, kad ji nuo pat Betigalos, Kauno gubernijoj visą kelią ējusi pēsčia vienuolikos mēnesių kudikiu nešina; dabar jai užtrynē kojas ir ji negalinti toliaus eiti. Josios vyras buvo karēs laukuose ir ji ējo šale savo kaimyno vežimo, bet kaimyno vežimas buvo vienu arkliu, o jo paties šei mynos buvo 9 vaikai ir jis pavēžēti jos negalējo.

Perējau per visus klausdamas, ar kas negalētų paimti tos žmonos ant savo vežimo, bet pamačiau, kad visi skundžiasi, jog su visais yra tas pats. Daugelis yra tokių, ką veža kitų ry zus, kuriuos jie suspējo su savim pasiimti, o vaikai eina pēsti greta vežimo. Prie kito vežimo visu keliu eina pēsti po 14, po 18 žmonių. Vienok laimēn vieną suradau, kurio vežimas buvo lengvesnis ir jis tą žmoną paēmē.

SMOLENSKE NĒRA VIETOS.

Privažiavome miestelį Gerčę, 30, ar 40 varstų nedavažiavus Smolensko. Stovi ant vieškelio žandaras ir liepia suktis linkui Elnos. 93 varstai į šoną. Smolenskan važiuoti neleidžia, nes ten labai daug yra privažiavusių.. Jau pradējo gerai pašalti irrytmečiais užsidēdavo storas ledas ant vandens, o mano žmonēs visi vasariniuose drabužiuose ir dauguma basi. Miš kas dar už 35 varstų, o čia jau temsta, Sustojome ir pasakiau žmonēms, kad nakvosime tame kaime, kurį pirmiausiai privažiuosime. Kaimas buvo netoli ir aš sakiau mažose grintelēse pastatysiu po dvi šeimynas, o didesnēse po daugiaus.

Atvažiavę žiurime, kaimo vartai uždaryti ir mųs neįleidžia.

Einu pas starastą, nerandu; jieškau dešimtininko ir to nēra. Matau kitaip nebus kaip reikia veikti savo valia. Priējau prie vartų ir norējau juos atkelti; ukininkas didžiausiu rik

Kadangi miske issiskiaidžius [illegible]

įsitaisiau sau triubą. Ant pirmo triubos balso reikējo keltis, ant antro pusryčauti, ant trečio važiuoti. Taip pat įdaviau triubą tam, kuris važiavo paskutinis, kad atsitikus kokiai nelaimei jis galētų duoti man žinią.

žiburiai lankuose ir atsidarinėti durįs. Žmonių gyvenimai tokie pat kaip ir pas lenkus Vilniaus gubernijoj: vienаme trobos gale žmonės gyvena, kitame stovi karvė, kumelė, kiaulės ir avįs.

Kaip po visus kiemus išskirsčiau, atėjęs pas savo vežimą radau tame pačiame kieme penkiolika vežimų sustojus. Mat kie me stovėjo trįs kugiai šiaudų, tai žmonės taikėsi tuose šiauduose sugulti, bet jiems savininkas neleido ; tie norėjo eiti įgrįčią, bet ir ten jų neleido, nors visas jos galas buvo tuščias.

Aknsti rytmetyj pabudęs girdžiu didžiausias riksmas kieme. Man atsikėlus ir paklausus, kas ten atsitiko tokio, paaiškino, kad gudas puodą su viralu išvertęs ir ugnį išdraskęs. Visi ant gudo jpykę; vieni liepiasu nuodėguliu duoti per galvą, kiti į balą mesti

Atėjęs bandžiau jį perkalbėti, kad jis gražumu leistų žmonėms pasitaisyti vakarienę ir pernakvoti ir už tuos nuostolius, kokie jam bus padaryti, ijs gaus atlyginimą iš valdžios, bet jis nei klausyti nenori. Tąsyk aš pasakiau žmonėms, kad jie nežiurėtų jo, susikurtų sau ugnį kieme išsivirtų ir pasivalgytų ir pagulėtų pas kugius šiauduose, o moterįs ir vaikai nueitų grįčion. Sutaikiau juos ir paliepiau kitą puodą užkaisti. Pasivalgę pusryčių išvažiavome toliaus.

Bevažiuodami mes pasivijome naujus burius pabėgėlių iš Kauno, Suvalkų, Vilniaus ir Gardino gubernijų; tie visi žmo nės prisidėjo prie musų ir dabar musų pulke buvo apie septyni tukstančiai žmonių. Visi jie be šilto drabužio, basi ir be maisto. Sušaukiau juos ir pasakiau jiems, kad as palikęs juos ten kur sustojome, važiuosiu į Elną ir leisiu telegramą Lietuvių Draugijai, kad ji bent kiek pinigų mums prisiųstų.

Nuvažiavęs į Elną pirmiausiai pasiunčiau telegramą Lietuvių Draugijai, kad ji prisiųstų 1000 rublių, paskui nuėjus pas apskričio viršininką žiurėti, ar negalima bus daiktus parduoti ir apsigyventi. Bet nuo viršininko išgirdau, kad ten labai daug kariumenės ir ji stovi pastatyta ne tik po miestus, bet ir po kaimus aplinkui per 100 varstų todel pabėgėliams pasilikti ten jokios vilties nėra; traukiniu gi arklių ir vežimų neveža, nes pabėgėlių daug važiuoja, o rekvizicijos nebus, nes valdžia neturinti kur dėti arklius su vežimais.

Į šitą aš jam pasakiau, kad mus apie septyni tukstančiai ten atvažiuos už dvejato dienų ir mes toliaus arkliais nevažiuosi-

me, net jei ir ištikro mus statytų sušaudyti, kaip tuo visuomet buvo grasinama. Aš jam padaviau surašą arklių ir vežimų, jie paėmė, pasižiurėjo į jį ir už galvos nusitvėrė. Pašaukė komendant, ir miesto valdybą ir visi pasikalbėję pasiuntė telegramą gubernatoriui, klausdami jo, ar jis leis rekviziciją daryti, ar ne, Atsakymas buvo pritariamas, bet atlyginimas begalo menkas. Už porą gerų arklių ir vežimą, ką verta mažiausia 375 rublių, tai davė tik 75 rublius. ..

....Važiuoju pas gubernatorių skųstis, kad tuos žmones baisiai skriaudžia. Tas man atsako, kad miestas geresnių išlygų negali duoti ir kad žmonės turi susitaikyti su tokiomis išlygomis, kokias jie gauna.

Nieko nelaimėjęs sugrįžau pas savo žmones ir papasakojau jiems kaip yra. Visi nuliudo, bet ką padarysi, kitokio išėjimo nėra.

Sugrįžęs pasakiau žmonėms. Su didžiausiu skausmu verkia ir atiduoda.

Valgyti davė po viena svara duonos ir bliudelį sriubos visai dienai, bet žmonių buvo labai daug, pirmiausiai jiems išduodavo biletus paskpi duoną ir tt. kad daug kartų prisėjo laukti nuo ryto iki 5 valandai vakaro del svaro duonos ir bliudelio sriubos.

Tuom tarpu jau pradėjo šalti. Iš ryto budavo pusantro colio ledas. Kurie pardavė arklius tie galėjo apsirenkti šiaip taip, bet trečia dalis nieko neturėjo ir negalėjo ingyti šiltų drapanų. Pasiskundžiau miesto viršininkams ir komitetui kad tiek daug yra pusiau nuogų. Galų gale sutiko padaryti rinkinį drapanų, pereiti per miestą. Suaukavo žmones rodos gana daug, bet kaip subėgo visi tai neužteko nė po biskį.

Išpardavę arklius ir vežimus, sukrovę kokius vežėsi ryšulius ant žemės prie stoties laukėmė vagonų. Visi vis teirauja si ar negavau pinigų. Pasakiau kad ne ir kad aš nevažiuosiu su jais toliaus. Pasidarė didelis sumišimas klasia kodel aš atsisakau ar kad jie mane taip labai supikino? Aš atsakiau kad ne gaunu pinigų. Visi pradėjo prašyti ir šaukti, kad, jei maitinai ir radai rodą tokioje kelionėje, o kai nuvažiuosime ir apsistosime tai Tamsta rasi išėjimo budą.

23 diena spalio, 1915 m. atsiuntė daug vagonų. Susikrovė žmones viską ir išvažiavome į Orenburgo guberniją. Tik ten

galima buvo tuom kartu gauti vietą. Aš pasiunčiau telegramą į Raudonąjį Kryžių į Orenburgo gub. kad 7 tukstančiai žmonių atvažiuoja be užveizdos.

Aš išvažiavau į Petrogradą, atidaviau knygas kokias dar turėjau ir padėkavojau už viską.

VAGYSTĖ.

Atėjus naujai kariumenei į kaimą, ar miestą tai pirma jų už duotis apžiurėti ar nėra ko pasiimti. Taip bėgioja landžioja visur, kožną vietelę apžiuri apčiupinėja daigtus ir paima ką tik gali panešti.

Kaimuose suvagia plaktukus, grąžtus, dalgius, kirvius ir tt. Negalėdami nunešti į miestą ir parduoti meta kur šalykelyje. To liau vėl eina irvagia iš naujo ir t.t.

Kad kareiviai vogė drabužius tai žmonės iš to visai ir nesis tebėjo, sakė kad mažu reikia apsivilkti, jei ne jiems patiems tai jų prieteliams. Bet kareivis pavogęs dažniausia mėgino parduoti, jei negalėjo ir nebuvo kaip išsiųsti į savo tėviškę, tai numetė kada reikėjo toliau eiti.

..Valgį ir provijantus tai netik vogė, bet ir per prievartąatiminėjo.

Prienuose Suvalkų gubernijoje apsistojo 3 korpuso vyriausybė ir įeiti į miestelį tik tie galėjo, kurie turėjo paliudijimus nuo vietinės raštinės. Pradėjo girdėtis gandas, kad vėlai vakare, ar ba kada niekas nemato stovėdami ant sargybos kareiviai atiminė jo nuo praeivių pinigus, laikrodėliu ir tt. Žmogus atbėgęs nuo Mariampolės, buvęs Amerikoje tuom laiku gyveno Prienuose, turė jo tik 35 rublius dvėjose bumaškose, viena 10 rub. kita 25 rub. Kaip žmogelis patrotinęs viską tai pinigai buvo jam gerai žinomi ir dagi tų pinigų numeris. Grįžta jis vieną vėlybą vakarą ir jį sustabdo pakelėje sargyba ir atima pinigus ir laikrodėlį. Žmoge lis bėga prie valdžios, bet anie atsisako daryti kratą, bet kada susitaria daug tokių nuskriaustų žmonių , tada noroms nenoroms priversti buvo padaryti kratą ir laikrodėlį ir to žmogaus pinigus ir daug kitų suvogtų daiktų randa pas oficierą. Tą oficierą išvežė po tam į Kauną nubausti.

Kaip vokiečių kareiviai elgėsi man neteko patyrti.

LIETUVOJE PIRM KARĖS.

Man nuvažiavus į Lietuvą pas mane atsirado kokis neapsakomas širdies užganėdinimas. Rodėsi, kad aš užėjau į kokį gražesnį ir patogesnį gamtos surėdymą.

Kur tik akį mesi tai per šimtus varstų matosi laukų lygumos, dideli miškai, sriaunųs upeliai ir upės ir ažerų neapsakoma daugy bė. Tas viskas rodos džiugino mano sielą.

Nuvažiavau pirmu kartu į kermošių (jomarką). Tuoj apspito burys žmonių, vyrai, moterįs ir merginos ir visi žingeidavo apie Ameriką ir klausė manęs kodėl aš sugrįžęs į Lietuvą. Įdomavo jie taip - gi kodel žmones sugrįžę iš Amerikos visi toki ligoti, išblyškę ir kad Lietuvoje 60 metų amžiaus žmogus ėsąs malonesnis ir skaistesnis ant veido negu iš A merikos sugrįžęs 30 metųamžiaus. Sako išbuvę 10 ar 15 metų Amerikoje pareina be sveikatos. Ir aš negalėjau nepripažinti jiems teisybę nes ištikrųjų oras Lietuvoje yra geresnis negu Amerikoje. Prieg tam darbas fabrikuose per 10—15 metų visiškai sunaikina žmogaus sveikatą.

Sulaukus vasaros Lietuvoje man pasirodė tenais tikro rojaus ėsama. Užsikelsi iš ryto visokiais balseliais paukšteliai čiulba. Pavakariais kaip po laukus tap ir po miškus piemenukai kitą kon certą kelia. Iš darbo, ar į darbą einant merginos ir vyrai, kad trau kia tai net laukai skamba. O sulaukus vakaro tai rodos kad jie nie ko neveikia tik dainas dainuoja. Trijų ar penkių kaimynų subėga merginos į sodą ar ant pasvirnio tai įvairių senovės dainų negali nėatsiklausyti iki pazaras nusileidžia. Ir jauni vyrai taip-gi suvėję į kruvą ant kalnelio dainuoja. Tokių burelių išgirsti net keletą. Rodos kad Lietuvos jaunimas nieko ir nedirba kaip tik naktimis dainas dainuoja, o dienoms miega. Bet ištikrųjų kitaip yra. Taip kaip gero ir sveiko valgio mažai reikia, taip ir gerame tyrame ore mažai pasilsio pakanka.

LIETUVOS ŽEMĖ.

Lietuvos žemė tai galima pasakyti yra vienas iš geriausių Europos žemės šmotų. Visoj Lietuvoj išskiriant mažus šmotelius smiltynų, kuriuos galima miškais užsodinti. Yra trįs dideli šmotai pelkių — vienas Suvalkų Gubernijoje, antras Kauno, o trečias Vilniaus. Tas pelkes yra labai lengva iždžiovinti ir pada

ryti puikias derlingas dirvas. Jei Lietuvoje ukininkai taip išdirbtų ir inmėžtų žemę kaip man teko matyt Amerikoje tai tris šimtus kartų gautų daugiau naudos negu dabarties, užtai kad Lietuvoje oras ir klimatas patogus del rugių, kviečių avižų ir kitų javų ir žemė negalima sulygiti su Amerikos žeme. Delto po karės visi ukininkai privalytų važiuoti į Lietuvą ir gyventi ant ukių.

LIETUVOJE UŽTEKS ŽEMĖS VISIEMS.

Kauno gubernijoje išviso yra 3,678,698, desentinos žemės Valstiečiams priklauso 1,741,201 des., bajorams— 1,348,165 des., valdžiai — 169,679 des. ir bažnytinių žemių ėsama 25,555, des. Išviso Kauno gub. ėsama 1,756,333 gyventojų, taip kad ant kiekvieno ketvirtainio versto išpuola po 45 žmones. Anglijoje gyvena apie 36,772,600 žmones, arba ant kiekvieno ketvirtainio varsto 332 žmones. Belgijoje išpola po 392 žmones ant ketvirtainio varsto.

Po karės galima tikietis kad bajorų, valdžios ir bažnyčių žemės pereis į lietu vių rankas. Taip kad jeigu Amerikoje randa si 400,000ir visi grįžtų į Lietuvą, tai tik vienoje Kauno gubernijoje butų užtektinai žemės. O kur Suvalkų, Vilniaus gubernijos? Ten yra dar kita tiek liuosos žemės.

PRAMONĖ.

Kuone visa Lietuvos pramonė yra žydų rankose ir yra paskly dus nuomonė kad tik pas žydus galima pigiai pirkti. Bet ištikrų jų žydai pramonę veda ne su pigumu bet apgavyste musų tamsų žmonelių. Pramonė nereikalauja apgavystės ir tas jai tik kenkia. Antra pas žydus visuomet didžiausias nešvarumas ir betvar kė, o pramonėi butinai reikalinga tvarka ir švarumas. Randasi pas žydus ir daugiau blogų pusių. Lietuviai netik galėtų susilyginti su žydais pramonėje, bet galėtų juos pralenkti.

Prieg tam ši karė išvijo iš Lietuvos gal 95 nuošimtį. Likusi ant vietos tik ukininkai ir tai biednesni. Visa pramonė Lietuvoje nukentėjo nemaža, bet žydų daugiausiai. Rusų valdžia su teikė žydams tiesas gyventi visoje Rusijoje, todėl žydų po karės gali grįžti į Lietuvą daugiausiai tik apie 20 nuošimtis. Jie ras daug geresnes progas tarpe tamsų rusų, ir netik ką jie neg-

rįžš į Lietuvą, bet ir likusius iš Lietuvos kvies į Rusija. Tokiu budu po karės atsiveria puiki proga lietuviams paimti Lietuvos pramonę į savo rankas. Didelę klaidą padarytų lietuviai neišnau dodami tą progą, nes jeigu lietuviai nesigriebs prie pramonės tai ji vėl gali tekti svetimtaučiams.

GRĮŽTANT Į LIETUVĄ.

Reikia organizuotis ant vietos į bendroves. Tos bendrovės gauna ištikimus žmones, kad išdirbtų geriausius įstatus, sutvarky mą, pagal tą rištusi į grupas nuo desėtkų iki tukstančių. Tos grupos viską susitaria, ir kad karė pasibaigia, tada grupa tiesiog va žiuoja į Lietuvą, į patinkamą miestą ar miestelį ir pradeda savo pramonę, "biznį", kaip tai krautuves ir fabrikas.

Tad reikia tik organizuotis po visą Ameriką, kur tik lietuvių kolonijos randasi. Reikia dėti ir kiek galint kapitalo. Lie tuvoj yra plati dirva del įvairiausių krautuvių, kaip tai: valgyklų, "grosernių" (wholesale, parduodant į krautuves, ir retail, parduo dant tiesiog žmonėmis). Taipgi avalinių (čeverykų), drabužių vyrų, moterų ir vaikų; medinių ir metalinių rakandų, ir t.t.

Kas link fabrikų, tai butų gerai kad siuvėjai užsidėtų tokias dideles siuvyklas kaip Amerikoj; jie galėtų parduoti drabužius netik Lietuvoj bet Lenkijoj ir Rusijoj. Audinyčiom yra ir gi plati dirva, Lietuvoj ir Rusijoj; Naujoj Anglijoj randasi nemaža prityrusių audinyčių darbininkų. Čeverykų dirbtuvės turėtų didelį pasisekimą. Medžių išdirbystės butų lengva įsteigti, nes randasi daug upelių, kurie galėtų sukti pjaujamų mašinų ratus. Geležies išdirbystės yra labai reikalingos Lietuvoje, ir galima dirbtuvės įsteigti, nes medžiagos, t. y. geležies, lengva gauti iš Švedijos arba ir iš Anglijos.

Taigi, su visokiom įstaigom, žmones turi gerą progą įgyti milijonus, tik reikia gerai organizuotis ir rasti žmonių kurie galės visame tame vadovauti.

GALAS.